

Het maatschappelijk debat rond de middenschool in vier Nederlandse dagbladen

Naam: Valérie Kremer
Studentnummer: 6019587
Datum: 17 juni 2019
Begeleider: Hans Schouwenburg
Aantal woorden: 9448

Samenvatting

In deze scriptie wordt aan de hand van een discoursanalyse antwoord gegeven op de vraag: Op welke manier hebben viertal Nederlandse dagbladen stelling genomen in het debat rond de middenschool en geprobeerd het debat te beïnvloeden ten gunste van voor- of tegenstanders tijdens de periode 18 juni 1975 tot 1 augustus 1976? De onderzochte dagbladen zijn *de Volkskrant*, *De Telegraaf*, *Trouw* en het *Nederlands Dagblad*. De media dienen als spil tussen discourses die vormgaven aan het politieke debat, en de opinievorming in de maatschappij. Het onderzoek wordt uitgevoerd door te bestuderen welke *story lines* de dagbladen geproduceerd hebben over de middenschool.

Uit de analyse blijkt dat met name De Telegraaf en het Nederlands Dagblad sterk stelling ingenomen hebben tegen de middenschool en hiervoor met name argumenten van principiële aard tegen de uitgangspunten van de middenschool hebben ingediend. De Volkskrant was middenschoolgezind, had aandacht voor de principiële bezwaren van de tegenstanders en bracht hier soms een reactie tegenin, maar besteedde ook aandacht aan de praktische uitvoerbaarheid van de middenschool. De Trouw drukte in mindere mate uit middenschoolgezind te zijn, maar besteedde ook in haar berichtgeving aandacht aan de principiële bezwaren van tegenstanders, hoewel de krant uitsprak hier moeite mee te hebben. Trouw wilde graag de experimenten afwachten en daarop baseren in hoeverre de uitgangspunten van de middenschool haalbaar zouden zijn.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Hoofdstuk 1: De middenschool en de context van de jaren zestig en zeventig.....	7
Historische context van de jaren zestig en zeventig	7
Contourennota	11
Hoofdstuk 2: De journalistiek van de jaren zeventig en het politieke debat over de middenschool	12
De journalistieke cultuur in de jaren zeventig	12
De Volkskrant, De Telegraaf, Trouw en Nederlands Dagblad: politieke kleur en stemgedrag lezerspubliek	13
De Volkskrant	13
De Telegraaf	15
Nederlands Dagblad	15
Trouw	16
Politiek over de middenschool in de periode vóór Jos van Kemenade	16
Politiek over de middenschool in de periode tijdens Jos van Kemenade	17
Argumenten tegen de middenschool	19
Tegenargument 1: Onderwijsvrijheid in het geding	19
Tegenargument 2: Socialistische indoctrinatie	19
Tegenargument 3: Nivellering	20
Hoofdstuk 3: De analyse der vier Nederlandse dagbladen.....	21
De Volkskrant	21
De Telegraaf	25
Nederlands Dagblad	26
Trouw	28
Conclusie.....	32
Secundaire literatuur.....	35
Primair bronmateriaal.....	36

Inleiding

“Meike van der Bijl uit Zetten balanceert op het randje van mavo en havo. Het 11-jarige meisje zit nu nog in groep acht en is wat verlegen, maar ze weet wat ze wil: juf worden. Daarvoor heeft ze een havodiploma nodig. Gelukkig hoeft ze nog niet te kiezen welke vervolgopleiding ze gaat doen, want ze zit op tienerschool De Overstap in Zetten. Pas over twee jaar gaat ze een definitieve keuze maken. ‘Ze heeft nu twee jaar extra de tijd om te werken aan het havo-niveau’, zegt haar moeder Anke Henzen.”¹

De school waaraan in dit citaat gerefereerd wordt, was geïnspireerd door de middenschool, een initiatief voor onderwijsvernieuwing uit de jaren zestig en zeventig. De middenschool had als doel de ondervertegenwoordiging in het hoger onderwijs van kinderen uit arbeidersmilieus en meisjes tegen te gaan. Het idee was ‘funderend onderwijs’ voor iedereen. Dit moest bewerkstelligd worden door het schoolsysteem zo te organiseren dat kinderen van vier tot twaalf jaar basisonderwijs volgen en jongeren tussen de twaalf en zestien jaar naar de middenschool zouden gaan. Kenmerkend voor de middenschool was dat leerlingen in heterogene klassen werden geplaatst; er zaten dus kinderen van verschillende niveaus gedurende langere tijd in één klas. Hierdoor zouden jongeren op latere leeftijd geestelijk meer volgroeid zijn, betere keuzes kunnen maken en meer ruimte hebben om zichzelf te ontwikkelen.²

De ideeën en plannen voor de middenschool ontstonden in de jaren zestig, maar raakten tijdens de jaren zeventig in een stroomversnelling. Dit waren ook de jaren waarin Nederland in snel tempo ontzuild raakte. In de jaren zeventig ontstond er een enorm maatschappelijk en politiek debat over de vernieuwingen tussen voor- en tegenstanders van de middenschool. De middenschool is uiteindelijk nooit van de grond gekomen.

In de afgelopen vijftig jaar zijn er een aantal belangrijke werken gepubliceerd die aandacht besteden aan de mislukking van de middenschool. P.N. Karstanje besteedt aandacht aan de beleidsmatige kant van de mislukking. Hij bestudeert hierbij tevens de invloeden van het onderwijsveld op de beleidsvorming, zo besteedt hij aandacht aan de vakbonden.³ Ook Bram Mellink besteedde aandacht aan de invloed van vakbonden en andere maatschappelijke organisaties op de mislukking middenschool binnen de bestaande politieke cultuur.⁴ Henk Tromp deed een specifiek onderzoek en richtte zich enkel op het Nederlands Genootschap van Leraren en hun strijd tegen de middenschool.⁵ Het meest alomvattende onderzoek naar het mislukken van de middenschool is gedaan

¹ Bettine Winters, ‘Hulpeloze brugpieper krijgt volop de tijd op het tienercollege’ (versie 19 februari 2019), <https://www.gelderlander.nl/overbetuwe/hulpeloze-brugpieper-krijgt-volop-de-tijd-op-het-tienercollege~a2f8349b>, geraadpleegd op 17 juni 2019.

² Hans Knippenberg, Willem van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg: 75 jaar ministerie van onderwijs (kunsten) en wetenschappen, 1918-1993* (Assen 1993) 563-564.

³ P.N. Karstanje, *Beleidsvaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing* (Amsterdam 1988).

⁴ Bram Mellink, *Worden zoals wij. Onderwijs en de opkomst van de geïndividualiseerde samenleving sinds 1945* (Amsterdam 2014).

⁵ Henk Tromp, *Het Nederlands Genootschap van Leraren en de strijd om de middenschool* (Leiden 1981).

door Linda Greveling, Hilda Amsing en Jeroen Dekker. In dit onderzoek wordt de mislukking bestudeerd vanuit drie perspectieven, namelijk de regering (door te kijken naar beleidsplannen), het parlement (door te kijken naar de handelingen) en het onderwijsveld (door te kijken naar instituties als vakcentrales en vakbonden).⁶ Uit deze onderzoeken blijkt dat de rol van de politiek en het onderwijsveld uitvoerig bestudeerd zijn. Aan de rol van de media, die een spilfunctie hebben tussen de politiek en de samenleving is echter nog geen aandacht besteed.

In deze scriptie wordt daarom de volgende hoofdvraag onderzocht: Op welke manier hebben viertal Nederlandse dagbladen stelling genomen in het debat rond de middenschool en geprobeerd het debat te beïnvloeden ten gunste van voor- of tegenstanders tijdens de periode 18 juni 1975 tot 1 augustus 1976? De onderzochte dagbladen zijn *de Volkskrant*, *de Telegraaf*, *Trouw* en *het Nederlands Dagblad*. Voor deze kranten is gekozen omdat zij in een duidelijk politiek kader geplaatst kunnen worden. De *Volkskrant* was van oorsprong een katholiek dagblad, maar werd in deze tijd steeds meer gezien als een krant voor een overwegend links of sociaaldemocratisch lezerspubliek.⁷ De *Telegraaf* had een groot rechts-liberaal lezerspubliek.⁸ *Trouw* was van oorsprong een krant uit de protestants-christelijke hoek, maar had een redelijk gematigde signatuur.⁹ Het *Nederlands Dagblad* daarentegen bediende een conservatief protestants-christelijk publiek.

De onderzochte periode is die van 18 juni 1975 tot 1 augustus 1976. Een afbakening die correspondeert met de tijd die onderwijsminister Jos van Kemenade had uitgetrokken voor de reacties op zijn plannen voor de middenschool. Op 18 juni 1975 presenteerde Van Kemenade zijn ideeën in de discussienota *Contouren van een toekomstig onderwijsbestel*. De minister riep alle betrokkenen, het onderwijsveld en de adviesorganen op zich te mengen in de discussie, die ook daadwerkelijk tot stand kwam. Tot 1 augustus had iedereen de tijd om te reageren.¹⁰

Hoofdstuk 1 biedt een overzicht van de historische context waarin de middenschooldiscussie plaatsvond en geeft een uiteenzetting van de onderwijsdoelen zoals in de contourennota beschreven. Hoofdstuk 2 spitst zich op de ideologische achtergrond van de dagbladen en verschaft meer inzicht in het politieke debat over de middenschool. In hoofdstuk 3 vindt de analyse van de vier dagbladen plaats.

Onderzoek naar de middenschool moet binnen een breder maatschappelijk kader geplaatst worden, waarin vraagstukken rond kansenongelijkheid, individualisering, ontzuiling, onderwijsvernieuwing en de journalistieke cultuur centraal staan. Hierover bestaat de nodige literatuur. De toenemende individualisering en de daarmee

⁶ Linda Greveling, Hilda Amsing, Jeroen Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea in the Netherlands. Political and educational debates on the Middle School Project (1969-1993)', *European Educational Research Journal* 14 (2015) 269-292.

⁷ Jo Bardoel, Chris Vos, Frank van Vree, Huub Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland* (Amsterdam 2002) 72.

⁸ Jan van Cuilenberg, Peter Neijens, Otto Scholten, *Media in overvloed* (Amsterdam 1999) 86.

⁹ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 88-89.

¹⁰ Knippenberg, Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 563.

samenhangende kansenongelijkheid zijn onderzocht door Mellink¹¹ en de onderwijsvernieuwingen door Knippenberg en Van der Ham.¹² Karstanje bestudeerde de beleidsevaluatie van onderwijsvernieuwingen tussen 1970 en 1986.¹³ De ontzuiling en de daarmee samenhangende journalistieke cultuur in de jaren zeventig zijn onderzocht door Bardoel et al.¹⁴ en het stemgedrag van de lezers van diverse dagbladen tijdens de ontzuiling door Van Cuilenburg et al.¹⁵

De methode die in deze scriptie wordt gehanteerd is de op poststructuralistisch gedachtegoed gebaseerde discoursanalyse, geïnspireerd door onderzoek van Ann van Herzele.¹⁶ Voor het begrip 'discours' wordt de volgende definitie aangehouden:

*'Discourse is here defined as a specific ensemble of ideas, concepts and categorisations that are produced, reproduced, and transformed in a particular set of practices and through which meaning is given to physical and social realities.'*¹⁷

De discoursanalyse wordt hier gebruikt om te bestuderen hoe kranten een rol spelen in het vormen en reproduceren van sociale relaties, identiteiten en ideeën. De rol van de media kan als volgt worden beschreven:

*Media frames shape everyday reality by turning unnoted happenings into a discernable event. Similarly, story lines give rise to new policy claims by indicating their significance. They function as a kind of performative by producing an effect on the audience addressed (alarming, persuading, ascribing roles) and ultimately making their underlying discourse accepted.*¹⁸

In deze scriptie wordt de driehoeksverhouding tussen de politiek, de dagbladen en het lezerspubliek geanalyseerd. Tussen deze drie actoren ontstonden *story lines* rond de middenschool, in eerste instantie vervaardigd door politieke actoren die hun inzichten omtrent op handen zijnde onderwijsvernieuwingen door middel van de contourennota wilden delen met het Nederlandse volk. De pers had hierin een spilfunctie maar gaf op zijn beurt weer een nieuwe interpretatie van de middenschool.¹⁹ Het doel van de analyse is de in deze interpretatie gehanteerde argumenten en motieven tegen de middenschool bloot te leggen.

¹¹ Bram Mellink, *Worden zoals wij*.

¹² Knippenberg, Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*.

¹³ P.N. Karstanje, *Beleidsevaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing*.

¹⁴ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*.

¹⁵ Van Cuilenburg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*.

¹⁶ Ann van Herzele, 'A forest for each city and town: story lines in the policy debates for urban forests in Flanders', *Urban Studies* 43 (2006) 3, 673-696.

¹⁷ Van Herzele, 'A forest for each city and town', 674.

¹⁸ Van Herzele, 'A forest for each city and town', 675.

¹⁹ Van Herzele, 'A forest for each city and town', 675.

Hoofdstuk 1: De middenschool en de context van de jaren zestig en zeventig

Historische context van de jaren zestig en zeventig

De jaren zestig van de vorige eeuw zijn de geschiedenisboeken ingegaan als een decennium waarin de bestaande Nederlandse maatschappij compleet op de schop ging. Deze jaren werden gekenmerkt door een hoogoplopend generatieconflict waarin de polariteit tussen twee generatietypen, namelijk de vooroorlogse en de naoorlogse generatie, tot uitdrukking kwam.²⁰ De vooroorlogse generatie werd in de woorden van Righart gekenmerkt door 'soberheid, hard werken, de afwezigheid van luxe en vrije tijd onder de grote massa's, de bijna Victoriaanse seksuele moraal en de godsdienstzin, de verzuiling en het sterke standsdenken, de vooroorlogse partijen en de bijbehorende politieke en bestuurlijke elites en de confessionele politieke dominantie'.²¹ Ontwikkelingen in de jaren zestig zorgden er uiteindelijk voor dat veranderprocessen in het karakter van de Nederlandse maatschappij in een stroomversnelling kwamen.²² Lange tijd bestond de Nederlandse maatschappij uit verschillende 'zuilen', namelijk de katholieke, protestante, socialistische en liberale zuil. Elke zuil had zijn eigen politieke partij, jeugdorganisatie en dagblad. Voor de religieuze zuilen gold dat zij ook hun eigen scholen en kerken hadden. Vanaf de late jaren zestig nam de verzuiling af. Allerlei vormen van sociale activiteiten waren niet langer gebonden aan zuilen, de ontkerkelijking kwam op gang, sociale structuren kwamen onder druk te staan; de jaren zestig waren een tijd van relletjes en maatschappelijk protest.²³

Door de tegenstellingen tussen de twee generaties ontstond er een groot spanningsveld tussen de wijze waarop men zich behoorde te gedragen en de manier waarop men daadwerkelijk leefde. De 'morele natie' met haar 'tucht en ascese', zoals het Nederland van de jaren vijftig vaker wordt omschreven, werd in hoog tempo afgebroken.²⁴ Toch moet het breukkarakter van de jaren zestig hebben ten opzichte van de jaren vijftig volgens Righart worden genuanceerd. Hij stelt dat er aan het einde van de jaren vijftig een 'zeer precaire balans tussen traditie en moderniteit is'. Een maatschappij die in eerste instantie nog stabiel en onveranderlijk leek, had in de jaren vijftig eigenlijk al sluipenderwijs veranderingen ondergaan.²⁵ De oorsprong daarvan lag in de jaren vlak na de Tweede Wereldoorlog. In 1945 was Nederland nog sterk verarmd. Vanaf 1948 echter was er sprake van een opmerkelijke economische groei. Tot 1973 groeide de

²⁰ Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 69-72.

²¹ Righart, *De eindeloze jaren zestig.*, 44-45.

²² Righart, *De eindeloze jaren zestig.*, 44-45.

²³ Linda Greveling, Hilda Amsing, Jeroen Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea in the Netherlands. Political and educational debates on the Middle School Project (1969-1993)', *European Educational Research Journal* 14 (2015) 269-292, aldaar 276.

²⁴ Righart, *De eindeloze jaren zestig.*, 44-45.

²⁵ Righart, *De eindeloze jaren zestig.*, 69-72.

economie aan één stuk door, met vrijwel volledige werkgelegenheid en bevolkingsgroei als gevolg.²⁶ Daarna stagneerde de economie, als gevolg van de oliecrisis in 1973.²⁷

In zijn boek *De eindeloze jaren zestig omschrijft* Righart de politiek in de jaren zestig als 'een sterk vertraagd registrerende seismograaf van maatschappelijke verandering', waarmee hij bedoelt dat in het politieke beleid de economische en sociaal-culturele veranderingen, die Nederland in de jaren vijftig doormaakte, nog niet terug te vinden waren.²⁸ Inez van Eijk constateert dat het onderwijs onder invloed van het politieke beleid eveneens achterliep op de maatschappelijke ontwikkeling. Het voldeed niet aan de door de tijdgeest toegenomen behoefte tot individuele ontplooiing, bezinning en eigen plaats. Door de komst van de televisie en nieuwe vervoermiddelen kon de mens in korte tijd in contact komen met de andere kant van de wereld. Het gevolg hiervan was dat individuen meer maatschappelijk betrokken raakten en zich eerder geroepen voelden een standpunt in te nemen over de wereld om hen heen.²⁹

In 1948 vond in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een onderzoek plaats naar het verschijnsel 'massajeugd'. Hieruit sprak een sombere toekomstvoorspelling voor de arbeidersjeugd.³⁰ Tijdens de eerste helft van de jaren vijftig begonnen Nederlandse pedagogen vraagtekens te plaatsen bij het vigerende schoolsysteem, waarin leerlingen al op de leeftijd van twaalf jaar verdeeld werden over diverse schoolniveaus, gebaseerd op geslacht of sociale klasse.³¹ Door de grote economische groei na de Tweede Wereldoorlog had de Nederlandse maatschappij behoefte aan alle mogelijke talenten, inclusief intelligente kinderen uit arbeidersgezinnen.³² Vandaar dat de pedagogen bij wilden dragen aan de ontwikkeling van kinderen uit deze gezinnen. Voor een oplossing deden zij inspiratie op bij buitenlandse onderwijssystemen, zoals die in Groot-Brittannië, Zweden en Noorwegen.³³ Een en ander kreeg uiteindelijk ook een politieke vertaling. In de tweede helft van de jaren vijftig boog het parlement zich over de Wet op het Voortgezet Onderwijs, later beter bekend als de Mammoetwet. De wet, die voorzag in de herstructurering van de eerste fase van het voortgezet onderwijs, werd al in 1963 aangenomen, maar trad pas in 1968 in werking. Vanaf dat jaar gingen leerlingen na de lagere school naar een gemeenschappelijke, qua niveau heterogene brugklas, met als doel om - net als de latere middenschool - de definitieve niveaukeuze uit te stellen. Even werd de onderwijsdiscussie hierdoor getemperd, maar al snel na de invoering van de Mammoetwet hadden onderwijskundigen kritiek, omdat deze nog niet opleverde wat gehoopt werd, namelijk voor iedereen gelijke onderwijskansen voor een optimale ontwikkeling.³⁴

²⁶ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 270.

²⁷ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 276.

²⁸ Righart, *De eindeloze jaren zestig*, 52.

²⁹ Inez van Eijk, *De middenschool* (Utrecht 1975) 43.

³⁰ Righart, *De eindeloze jaren zestig*, 137.

³¹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 271.

³² Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 271.

³³ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 272.

³⁴ Jan Mars, *Middenschool. De basis gevormd* (Amsterdam 1993) 8.

Knippenberg en Van der Ham constateren dat naarmate de welvaart toenam, het aloude onderscheid tussen de maatschappelijke standen ging vervagen. Onderwijs had ervoor gezorgd dat het ontwikkelingsniveau van brede lagen van de samenleving gestegen was. Kennis en cultuur waren niet langer het monopolie van de rijken, maar kwamen nu ook ter beschikking van de arbeidersklasse.³⁵ Vanaf de jaren vijftig was er een opvallende uitbreiding zichtbaar voor wat betreft de deelname aan onderwijs. Gingen in 1930 van iedere duizend 12- tot 19-jarigen nog maar 266 personen naar school, in 1960 waren dat er al 835. Het was het gevolg van zowel een actief overheidsbeleid, als van een sterk toegenomen vraag naar onderwijs door de bevolkingsgroei.³⁶

Net als in het buitenland kwamen er in Nederland plannen op voor geïntegreerd onderwijs. In tegenstelling tot de Scandinavische landen en Engeland, waren het in Nederland echter niet liberale of sociaaldemocratische politici die met plannen voor een 'middleschool' kwamen, maar de centrumrechtse politici van de confessionele partijen.³⁷ In juni 1969, tijdens de jaren van het centrumrechtse kabinet-De Jong, gaven de katholieke minister van onderwijs Gerard Veringa (KVP) en zijn protestants-christelijke staatssecretaris Hans Grosheide (ARP) een aanzet om tot een verdergaande integratie van het middelbaar onderwijs te komen. De verschillende niveaus van het voortgezet onderwijs moesten tot een eenheid werden gebracht.³⁸ Grosheide benadrukte wel dat experimenten uit zouden moeten wijzen of geïntegreerd onderwijs een oplossing zou kunnen bieden voor de problemen.³⁹

Vanaf 1971 was het kabinet-Biesheuvel aan de macht. Een protestantse minister van onderwijs, Chris van Veen, continueerde samen met een katholieke staatssecretaris, Kees Schelfhout, het werk van zijn voorgangers.⁴⁰ Van Veen en Schelfhout begonnen in 1972 met het organiseren van zogeheten 'resonansbijeenkomsten' waarbij zowel betrokkenen uit het onderwijsveld als onderwijskundigen aanwezig waren. De eerste bijeenkomst werd gehouden op 22 februari 1972. Er waren in totaal 37 organisaties aanwezig, waaronder vakbonden en pedagogische instituten, maar ook 33 individuele experts zoals leraren en wetenschappers.⁴¹ In aansluiting op de bijeenkomsten ontwikkelden Van Veen en Schelfhout een plan om te starten met twee type experimenten: volledige experimenten en experimenten die slechts bepaalde aspecten van de middenschool onderzochten, bijvoorbeeld het functioneren van heterogene groepen.⁴² Na de val van het kabinet-Biesheuvel, in juli 1972, zette minister Van Veen zijn werk met betrekking tot de middenschool demissionair voort. Zijn plannen aangaande de middenschoolexperimenten werden gepubliceerd door de sociaaldemocratische Partij

³⁵ Knippenberg, Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 563.

³⁶ Righart, *De eindeloze jaren zestig*, 68-70.

³⁷ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 273.

³⁸ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 273.

³⁹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 273.

⁴⁰ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 274.

⁴¹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 275.

⁴² Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 275.

van de Arbeid, die de Tweede Kamerverkiezingenverkiezingen van november 1972 wonnen.⁴³

In mei 1973 deed het kabinet-Den Uyl zijn intrede, alom gezien als het meeste linkse kabinet dat Nederland ooit heeft gehad. Het motto van het kabinet was 'spreiding van kennis, macht en inkomen'.⁴⁴ De nieuwe regering koos voor een strategie van polarisering door het vergroten van de politieke verschillen tussen de linkse regering en de rechts-liberale oppositie (VVD). Onderwijs zag het kabinet als hoofdonderwerp binnen de politieke agenda: het was hét middel om de wereld te veranderen. Het gevolg was dat onderwijs het onderwerp werd van een intens politiek debat. De nieuwe minister van onderwijs, Jos van Kemenade, startte onmiddellijk met het uitwerken van het onderwijsbeleid, inclusief de middenschoolplannen en bouwde daarbij voort op het werk van zijn confessionele voorgangers.⁴⁵ Met de komst van Van Kemenade ging er echter wel een compleet nieuwe wind door het parlement waaien. Zijn voorganger Van Veen was geen man met bevlogen visie op het onderwijs en ambities voor een radicale omwenteling, maar Van Kemenade wel.⁴⁶ Het verschil tussen Van Kemenade en Van Veen was onder andere dat Van Veen de middenschoolexperimenten wilde gebruiken om te onderzoeken óf de middenschool er moest komen, terwijl Van Kemenade de indruk wekte de experimenten juist in te willen zetten om te bestuderen hóe de middenschool er moest komen.⁴⁷

In september 1973 publiceerde Van Kemenade zijn eerste memorandum, genaamd *Experimenten met Middenscholen*, waarin de socialistische idealen goed merkbaar waren. In het memorandum werden vier hoofddoelen van de middenschool genoemd:

1. Het verbreden van het curriculum zodat alle kinderen van alle verschillende niveaus de mogelijkheid zouden hebben algemene educatie te volgen, met de nadruk niet alleen op intellectuele capaciteiten, maar ook op sociale, artistieke en technische vorming;
2. Gelijke kansen voor alle kinderen, zonder invloed van sociale en culturele achtergrond op de schoolkeuze;
3. Het uitstellen van de schoolkeuze tot de leeftijd van 15 of 16 jaar (er was nog geen duidelijkheid genomen over de duur van de middenschool);
4. Het verbeteren van de individuele ontwikkeling en het sociale bewustzijn.

Eind 1973 kreeg Van Kemenade toestemming om te starten met de middenschoolexperimenten.⁴⁸

⁴³ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 275-276.

⁴⁴ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 279.

⁴⁵ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 276.

⁴⁶ Knippenberg en Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 555.

⁴⁷ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 276-277.

⁴⁸ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 278.

Contourennota

Door de vele reacties op zijn eerste memorandum voelde Van Kemenade zich, hierin gesteund door de staatssecretarissen Ger Klein en Antoon Veerman, geroepen op 18 juni 1975, net voor de start van de experimenten, de *Contourennota van een toekomstig onderwijsbewijsbestel* te publiceren. De nota bood een perspectief voor de komende 20 à 25 jaren.⁴⁹ Het concrete plan was dat er voor iedereen 'funderend onderwijs' geboden moest worden. Dit zou gaan bestaan uit basisonderwijs voor vier- tot twaalfjarigen en 'middenonderwijs' voor twaalf- tot vijftien- of zestienjarigen. Vervolgens zouden de leerlingen op een 'bovenschool' onderverdeeld worden naar een aantal 'sectoren van maatschappelijke bezigheden en daaraan verbonden leergebieden'. Na de bovenschool werd aan leerlingen met voldoende capaciteiten hoger onderwijs aangeboden. Dit hield niet alleen het huidige wetenschappelijke onderwijs en het hoger beroepsonderwijs in, maar ook een verzameling andersoortige studiemogelijkheden, anders dan de op dat moment bestaande opties.⁵⁰

Hoewel de Contourennota inhoudelijk niet veel verschilde van het memorandum uit 1973, de socialistische idealen kwamen nog steeds naar voren, werd de nota door Van Kemenade bewust gepresenteerd als discussiestuk.⁵¹ Hij riep de betrokkenen, het veld en de adviesorganen op om te reageren op zijn plannen. Praktijkexperimenten zouden moeten uitwijzen hoe de ideeën het beste vorm gegeven konden worden.⁵²

In het onderwijsveld, maar ook daarbuiten, wakkerde de nota een enorme discussie aan. In september 1975 waren er al 155 schriftelijke reacties binnengekomen, en ongeveer 250 artikelen en twee boeken over de nota gepubliceerd. Uiteindelijk, nadat de reactieperiode was afgelopen, was het aantal schriftelijke reacties opgelopen tot 338. De reacties liepen uiteen, maar het verschijnen van de Contourennota werd over het algemeen gewaardeerd.⁵³

In maart 1977 verscheen de tweede Contourennota, aangeduid als de 'Vervolgnota'. Deze nota was in principe een aan de hand van de reacties tot stand gekomen uitwerking en verduidelijking van de eerder verschenen Contourennota. In de Vervolgnota werd gereageerd op zaken die nog onduidelijkheden opleverden, maar de kern van de nota bleef in feite hetzelfde.⁵⁴ Opvallend was wel dat Van Kemenade er in de Vervolgnota voor koos zijn om zijn socialistisch idealisme achterwege te laten.⁵⁵

⁴⁹ Knippenberg, Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 562.

⁵⁰ Knippenberg en Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 564.

⁵¹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 279.

⁵² Knippenberg en Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 562-563.

⁵³ Knippenberg en Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 564.

⁵⁴ Knippenberg en Van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg*, 564-565.

⁵⁵ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 280.

Hoofdstuk 2: De journalistiek van de jaren zeventig en het politieke debat over de middenschool

De journalistieke cultuur in de jaren zeventig

De politieke verslaggeving van de jaren zeventig was sterk veranderd ten opzichte van de jaren vijftig en zestig. In de jaren vijftig en zestig werden de krantenkolommen nog gevuld met het echte 'parlementaire verslag'.⁵⁶ Er heerste in die jaren nog een traditionele opvatting over de rol van de journalistiek. De pers behoorde samen met het parlement controle uit te oefenen op de machthebbers.⁵⁷ Het werd als de taak van de kranten gezien om zo neutraal mogelijk verslag uit te brengen over de gebeurtenissen in de politiek. De journalisten moesten een onafhankelijke en kritische houding hebben.⁵⁸ Dit betekende echter niet dat de kranten geen politieke kleur hadden. De meeste kranten in de jaren vijftig en zestig waren 'richtingsbladen', die via allerlei wegen verbonden waren met verschillende politieke partijen.⁵⁹ Wanneer het op actievoeren aankwam, was er met name aandacht voor protesten buiten het parlement, maar met de komst van het linkse kabinet-Den Uyl, kwam er steeds meer interesse voor het parlementair-politieke bedrijf op het Binnenhof.⁶⁰

In de jaren zeventig maakte het 'parlementaire verslag' geleidelijk plaats voor achtergrondbeschrijvingen, nieuwsanalyses, commentaren en incidentvermelding.⁶¹ De contacten tussen de politiek en journalistiek werden in deze tijd steeds nauwer, wat regelmatig tot onthullingen leidde.⁶² Binnen de journalistiek werd de heersende gedachte dat objectiviteit niet bestond en dat men maar beter voor zijn mening uit kon komen.⁶³ Het tonen van engagement en politieke kleur werd normaal en zelfs gewenst in de journalistiek.⁶⁴ De rol van de journalist veranderde hierdoor ook. Journalisten hadden niet alleen duidelijke voorkeuren, maar zagen ook een politieke rol voor zichzelf.⁶⁵ Het waren met name de linkse journalisten die actief mee wilden werken om maatschappelijke veranderingen teweeg te brengen.⁶⁶ Volgens Frank van Vree, geschiedschrijver van de Volkskrant, was het in de jaren zeventig heel duidelijk dat de informatieve taak van het dagblad ondergeschikt was aan het streven naar politieke veranderingen. Dit was niet alleen terug te zien bij de linkse dagbladen, ook het gereformeerde Nederlands Dagblad zag zijn belangrijkste functie in de politiek.⁶⁷ Toch

⁵⁶ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 70.

⁵⁷ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

⁵⁸ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

⁵⁹ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 72.

⁶⁰ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 78.

⁶¹ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 70.

⁶² Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 69.

⁶³ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

⁶⁴ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 78.

⁶⁵ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 72.

⁶⁶ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 69.

⁶⁷ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 72.

was het commentaar op de journalisten van de jaren zeventig vaak dat ze te links waren.⁶⁸ Ilja van Broek onderschrijft dit: 'Inderdaad waren journalisten toen – en dat zijn zij ook tegenwoordig nog - qua partijvoorkeur gemiddeld linkser dan de rest van de Nederlandse bevolking. Maar zij waren vooral 'links' in de zin dat zij zich kritisch opstelden en veranderingen in de samenlevingen wilden bewerkstelligen.'⁶⁹

De Volkskrant, De Telegraaf, Trouw en Nederlands Dagblad: politieke kleur en stemgedrag lezerspubliek

In de volgende alinea's wordt een uiteenzetting gegeven over de politieke positionering van de voor dit onderzoek bekeken dagbladen (de Volkskrant, De Telegraaf, het Nederlands Dagblad). Die uiteenzetting is tweeledig. Enerzijds wordt er gekeken naar de politieke kleur die uit de dagbladen naar voren komt. Anderzijds zal er, bij de Volkskrant, De Telegraaf en Trouw, gekeken worden naar het stemgedrag van de lezers. Dit wordt gedaan met behulp van een onderzoek van Otto Scholten en Jan Kleinnijenhuis. Zij onderzoeken, met behulp van gegevens die sinds 1972 bekend zijn, de politieke voorkeuren van lezers van landelijke dagbladen. Bij het bespreken van de politieke voorkeuren beperken zij zich tot de aanhang van de PvdA, CDA (de fusiecombinatie van KVP, ARP en CHU), VVD, D66 en GroenLinks (de fusiecombinatie van PPR, CPN, PSP, EVP). Hoewel CDA en GroenLinks nog niet als zodanig bestonden, kozen Scholten en Kleinnijenhuis er toch voor de partijen onder deze noemers te scharen. Dit wordt in deze scriptie overgenomen.⁷⁰ Scholten en Kleinnijenhuis hebben geen onderzoek gedaan naar het Nederlands Dagblad, vandaar dat er over het stemgedrag van de lezers van deze krant geen gegevens opgenomen zijn in deze scriptie.

De Volkskrant

De Volkskrant werd in de jaren zeventig door Henk Hofland, politiek commentator van de Haagse Post en NRC Handelsblad, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het weekblad Vrij Nederland, dat hij 'links' noemde, gekwalificeerd als 'politieke vrijdenkerij'.⁷¹ De Volkskrant positioneerde zich tot midden jaren zestig als 'een uitgesproken katholieke krant, spreekbuis van episcopaat, vakbond en vooral KVP'. In 1967 nam de krant afscheid van de ondertitel 'katholiek dagblad voor Nederland' en nam de zelfstandigheid, voornamelijk op politiek gebied, fors toe.⁷² De katholieke identiteit werd ingeruild voor een PvdA-koers.⁷³ Een koers, die ook terug te vinden was in het redactiestatuut, waarin was opgenomen dat de krant ontwikkelingen wilde bevorderen 'die de belofte inhouden voor een menswaardiger samenleving'.⁷⁴ Het was dan ook duidelijk dat de Volkskrant

⁶⁸ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

⁶⁹ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

⁷⁰ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 84.

⁷¹ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

⁷² Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 87.

⁷³ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 72.

⁷⁴ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 71.

zich achter het kabinet-Den Uyl schaarde, waarbij de krant in de loop van de kabinetsperiode opschoof naar de linkervleugel van de PvdA.⁷⁵

Dit is ook terug te zien in het stemgedrag van de lezers van de Volkskrant. In de hoogtijdagen van de verzuiling bestonden er zeer nauwe banden tussen de KVP en de Volkskrant.⁷⁶ Voor wat betreft het lezerspubliek waren er in 1972 nog niet veel tekenen zichtbaar van de ontzuiling. GroenLinks en CDA waren de grootste partijen onder de lezerskring van de Volkskrant. De CDA-stemmers waren naar alle waarschijnlijkheid voor het overgrote deel KVP-stemmers.⁷⁷ Vijf jaar later, toen het tijdperk kabinet-Den Uyl gepasseerd was, was de politieke kleur van de lezers radicaal veranderd. Het aantal PvdA- en D66-stemmers was flink toegenomen, de CDA- en GroenLinks-stemmers daarentegen flink afgenomen. Er kan dus gesteld worden dat de ontzuiling de lezerskring van de Volkskrant sterk beïnvloed had en dat de nieuwe lezers vooral afkomstig waren van de PvdA.⁷⁸ Dat wil niet zeggen dat de traditionele lezer massaal een andere politieke voorkeur had gekregen. Van Vree wijst erop dat de Volkskrant in die jaren 'geleidelijk een groot deel van haar lager opgeleide en traditionele katholieke lezers, oudere abonnees, KVP-stemmers en abonnees werkzaam in handel en industrie' verloor aan een toestroom van nieuwe lezers, namelijk 'hoger opgeleide jongere lezers, studenten en werknemers in de gezondheidszorg, het onderwijs en de sociale sector'.⁷⁹ Er kan dus geconcludeerd worden dat de lezers van de Volkskrant verschilden van de rest van de bevolking qua politieke voorkeur. Ze stemden grotendeels op linkse partijen.⁸⁰

⁷⁵ Bardoel, Vos, Van Vree, Wijffes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 76.

⁷⁶ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 83.

⁷⁷ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 87.

⁷⁸ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 88.

⁷⁹ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 88.

⁸⁰ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 88.

De Telegraaf

De Telegraaf positioneerde zichzelf als een 'neutrale' krant, in tegenstelling tot de linkse kranten. Linkse journalisten en politici vatten deze neutrale houding echter eerder op als 'rechts' of 'commercieel'. Desondanks bleven de statuten van De Telegraaf benadrukken dat 'het dagblad De Telegraaf onpartijdig nieuws geeft, zonder gebonden te zijn aan enige staatkundige partij, kerkelijke richting of belangengemeenschap, uitsluitend in dienst van 's lands belang'. Het dagblad zette zichzelf neer als een nationale krant, die in tegenstelling tot de zogenoemde 'radicale' kranten niet 'dogmatisch' was en bedoeld was voor het hele volk, uitgezonderd de 'links-radicalen jongere'. Niettemin had De Telegraaf de functie van spreekbuis voor een 'populistische' en 'klassieke' vleugel van de VVD onder leiding van Hans Wiegel.⁸¹ De partij mocht regelmatig gebruik maken van de kolommen om haar kiezers te bereiken. De VVD was sterk gekant tegen alles gerelateerd aan Den Uyl en zijn kabinet.⁸² Vanaf 1964 was De Telegraaf de grootste krant van Nederland.⁸³

De politieke voorkeur van De Telegraaf-lezers bleef over het algemeen onveranderlijk: de VVD was de populairste partij. De PvdA was sterk ondervertegenwoordigd.⁸⁴ De aanhang van de PvdA bleef van 1972 tot 1977 stabiel en lag iets boven de 20 procent. De aanhang van het CDA lag in de jaren 1972-1977 tussen de 20 en 25 procent, er was een lichte groei zichtbaar. Het aantal GroenLinks- en D66-stemmers lag heel laag.⁸⁵

Nederlands Dagblad

Het Nederlands Dagblad past binnen de traditie van de conservatief-christelijke pers. Vanaf 1959 werd de krant een echt dagblad en begon zij ook algemeen nieuws te publiceren. In 1967 wijzigde de krant haar naam Gereformeerd Gezinsblad in Nederlands Dagblad omdat ze een krant wilde zijn die 'van betekenis is voor alle Nederlanders die prijs stellen op de voorlichting vanuit een gereformeerde levensovertuiging'.⁸⁶ De doelgroep van de krant in acht nemend, kan er gevoeglijk vanuit worden gegaan dat het grootste gedeelte van het lezerspubliek gestemd zal hebben op de gereformeerde partijen SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij) en GPV (Gereformeerd Politiek Verbond).

⁸¹ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 83.

⁸² Bardoel, Vos, Van Vree, Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland*, 72-73.

⁸³ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 83-84.

⁸⁴ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 86.

⁸⁵ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 84-85.

⁸⁶ Nederlands Dagblad, 'Geschiedenis Nederlands Dagblad' (versie 2019), <https://www.nd.nl/over-ons/geschiedenis-nederlands-dagblad.512904.lynkx>, geraadpleegd op 15 juni 2019.

Trouw

In de hoogtijdagen van de verzuiling was Trouw nauw verbonden met de ARP. Dit was tot 1963 ook zichtbaar in de persoon van Bruins Slot, die naast hoofdredacteur van Trouw ook fractievoorzitter van de ARP was.⁸⁷ Tijdens de ontzuiling begon de krant zich steeds meer als een linksgeoriënteerde krant te ontpoppen.⁸⁸

De verzuiling had bij Trouw een veel langere en sterkere nasleep dan bij de Volkskrant. Het CDA bleef, ondanks een fors verlies, alle jaren veruit de grootste partij onder de Trouw-lezers. In 1972 stemde bijna 71 procent van de Trouw-lezers CDA (lees: ARP). Wat lezers betrof was Trouw in 1972 dus nog volop een richtingskrant; PvdA, VVD en D66 kwamen er niet of nauwelijks aan te pas. De PvdA-stemmers waren permanent ondervertegenwoordigd, heel sterk in de jaren zeventig.⁸⁹

Politiek over de middenschool in de periode vóór Jos van Kemenade

De politieke discussie rond de middenschool kwam voor het eerst op gang in 1969, tijdens het kabinet-De Jong, toen de katholieke minister van onderwijs Gerard Veringa en zijn protestantse staatssecretaris Hans Grosheide wilden starten met middenschoolexperimenten. Op dat moment werd de middenschool dus geïntroduceerd in het onderwijsbeleid.⁹⁰ De coalitie was toen als volgt: de katholieke KVP, de rechts-liberale VVD, en de twee protestantse partijen ARP en CHU. De PvdA bevond zich in de oppositie. KVP, CHU en PvdA reageerden positief op de plannen. De CHU plaatste wel kleine kanttekeningen bij de uniformiteit van de middenschool en pleitte voor differentiatie. VVD en ARP namen een kritischer standpunt in binnen de discussie. Zij waren bang dat de geïntegreerde school bij de ontwikkeling van intelligente kinderen tekortschoot.⁹¹ Over de doelstellingen van de middenschool waren de partijen het echter roerend met elkaar eens. Ze hadden vertrouwen in de taak van de overheid die moest bijdragen aan de noodzakelijke opbouw van een samenleving op basis van individuele vrijheid en verantwoordelijkheid. Door middel van onderwijsbeleid zouden burgers tot vrije, verantwoordelijke individuen geëmancipeerd moeten worden.⁹²

Vanaf 1972 organiseerden de bewindslieden Van Veen en Schelfhout resonansbijeenkomsten, waarbij het de bedoeling was het onderwijsveld te betrekken bij de experimenten. Uit het verslag van de eerste bijeenkomst blijkt dat de onderwijsorganisaties en onderwijspecialisten niet per se behoefte hadden aan inspraak, maar meer aan politieke daadkracht.⁹³ De heersende gedachte was dat de bestaande kansenongelijkheid zo snel mogelijk moest worden aangepakt en dat het geen

⁸⁷ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 83.

⁸⁸ Mirjam Prenger, '75 jaar Trouw: de krant van de verzuiling omarmde de verzuiling' (versie 2018), <https://www.trouw.nl/home/75-jaar-trouw-de-krant-van-de-verzuiling-omarmde-de-verzuiling~a3f47e5b/>, geraadpleegd op 17 juni 2019.

⁸⁹ Van Cuilenberg, Neijens, Scholten, *Media in overvloed*, 88-89.

⁹⁰ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 273.

⁹¹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 274.

⁹² Mellink, *Worden zoals wij*, 165.

⁹³ Mellink, *Worden zoals wij*, 171.

vertraging op kon lopen door een gebrek aan voortvarendheid van het ministerie.⁹⁴ Over het algemeen waren de reacties tijdens de bijeenkomst eensgezind en positief. Wel was er al een licht onderscheid te bespeuren tussen de 'vernieuwers' en de 'voorzichtigen', waarbij de laatsten waarschuwden voor de mogelijk negatieve resultaten voor het voortgezet onderwijs, zoals nivellering van leerresultaten en het verlagen van de standaarden. Ze pleitten daarom voor continuering van het gangbare systeem, waarbinnen aanpassingen gedaan konden worden, bijvoorbeeld door verschillende stromingen van het voortgezet onderwijs bij elkaar te brengen in één instituut.⁹⁵

Subtiele tegenstellingen werden in 1972 ook in het politieke debat over de middenschool merkbaar. Zo benadrukte VVD-kamerlid Neelie Smit-Kroes de rol van het gezin met betrekking tot de leerprestaties van kinderen, terwijl PvdA-leider Joop den Uyl juist de rol van de school wilde veranderen. Hij was van mening dat leraren kinderen moesten aanleren om hun eigen samenleving kritisch te bevragen. De meningsverschillen waren echter nog verwaarloosbaar. Liberalen, sociaaldemocraten en christendemocraten waren het nog steeds eens over de invloed van het onderwijs op de samenleving en deelden de mening dat de politiek zowel school als samenleving moest bijsturen.⁹⁶

Politiek over de middenschool in de periode tijdens Jos van Kemenade

Met de komst van het kabinet-Den Uyl in mei 1973 ontspon zich een heftig maatschappelijk en politiek debat over de middenschool. De nieuwe coalitie bestond uit PvdA, KVP, ARP, PPR; en D66.⁹⁷ Tijdens Van Kemenades bespreking van de onderwijsbegroting ontstond er kritiek op zijn plannen. Van Kemenade werd verweten dat de onderwijsvernieuwing die opvoeding in individuele vrijheid en verantwoordelijkheid moest bewerkstelligen, sinds het aantreden van het kabinet-Den Uyl een socialistische kleur had gekregen.⁹⁸ Tegenover de groep voorstanders ontstond een groep tegenstanders, die overwegend als rechts aangeduid werden. VVD-parlementariër Neelie Smit-Kroes werd gezien als het politieke gezicht van de tegenstanders.⁹⁹

Op dat moment was het grootste kritiekpunt op de middenschool de overheidsbetrokkenheid bij het onderwijs. Was het voor de overheid wel juist om zich te bemoeien met de emancipatie van leerlingen? De kritiek richtte zich met name op het ideologisch karakter van het emancipatiestreven.¹⁰⁰ De rechts-liberalen vonden steun bij de confessionele partijen voor wat betreft hun punt over ideologische indoctrinatie. In lijn daarmee maakten de christelijke partijen zich in hoofdzaak zorgen over de vrijheid van

⁹⁴ Mellink, *Worden zoals wij*, 172.

⁹⁵ Publicatie van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, *Middenschool in resonans* ('s-Gravenhage 1972) 42-43.

⁹⁶ Mellink, *Worden zoals wij*, 167-168.

⁹⁷ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 276.

⁹⁸ Mellink, *Worden zoals wij*, 173-174.

⁹⁹ Mellink, *Worden zoals wij*, 175.

¹⁰⁰ Mellink, *Worden zoals wij*, 166.

onderwijs.¹⁰¹ De ARP was minder negatief. Zij vond dat de positieve elementen van de middenschoolexperimenten geïmplementeerd moesten worden in het bestaande voortgezet onderwijs.¹⁰² Niettemin begon het politieke debat steeds heftiger vormen aan te nemen. Er werd een doemscenario opgemaakt van een rode colonne, die onder het mom van onderwijsvernieuwing de Nederlandse onderwijsvrijheid af wilde schaffen.¹⁰³

Door de heftige discussies verdwenen de doelstellingen van de middenschool steeds meer naar de achtergrond. Het emancipatoire gedachtegoed was niet langer een gedeeld doel, maar veroorzaakte juist conflict. Links en rechts hechtten beide waarde aan de opvoeding van kinderen tot vrije, verantwoordelijke burgers, maar kregen ruzie over de wijze waarop dit bewerkstelligd moest worden.¹⁰⁴ Binnen het politieke debat was er nog wel aandacht voor de te voeren strategie en de functies van de experimenten.¹⁰⁵ Het doel van de experimenten kwam steeds meer ter discussie te staan. De christelijke partijen benadrukken dat zij de experimenten beschouwden als een antwoord op de vraag óf de middenschool er moet komen.¹⁰⁶ De VVD zag de middenschool niet als oplossing voor de problemen, maar wilde dat de bestaande structuur gewijzigd werd. KVP en ARP wilden graag alternatieve modellen een kans geven. Daarnaast kwam de VVD met een nieuw tegenargument, namelijk dat de middenschool te groot zouden worden.¹⁰⁷

In 1975 publiceerde Van Kemenade de middenschoolplannen in zijn *Contouren van een toekomstig onderwijsbestel*. In eerste instantie waren de reacties lovend.¹⁰⁸ Emancipatie leek tot ongeveer 1973 een onomstreden doelstelling te zijn van het onderwijsbeleid, maar door de onderliggende ideologische tegenstellingen liep de vernieuwing spaak. Na het verschijnen van de *Contourennota* kwam dit pijnlijk naar voren.¹⁰⁹ Hoewel de rechts-liberalen hun houding wat minder vijandig hadden gemaakt, stopten ze niet met het uiten van hun zorgen. De kritiek op de socialistische toon van Van Kemenade bleef gehandhaafd.¹¹⁰ Bovendien vonden zij dat de experimenten te snel op nationaal niveau getild werden. Zij zouden eerst op kleine schaal succesvol moeten zijn voordat ze geïmplementeerd konden worden.¹¹¹ Door de confessionelen werd weer kritiek geuit op de veronderstelde bedreiging van de vrijheid van onderwijs.¹¹² De orthodox-protestantse partij GPV was van mening dat de minister de confessionele educatie een rode kleur gaf.¹¹³ In 1974 kwam de VVD met een nieuw tegenargument,

¹⁰¹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 277-278.

¹⁰² Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 278.

¹⁰³ Mellink, *Worden zoals wij*, 176.

¹⁰⁴ Mellink, *Worden zoals wij*, 177-178.

¹⁰⁵ Karstanje, *Beleidsvaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing*, 103.

¹⁰⁶ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 279.

¹⁰⁷ Karstanje, *Beleidsvaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing*, 103-104.

¹⁰⁸ Mellink, *Worden zoals wij*, 179.

¹⁰⁹ Mellink, *Worden zoals wij*, 180.

¹¹⁰ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 279.

¹¹¹ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 279.

¹¹² Mellink, *Worden zoals wij*, 181.

¹¹³ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 279.

namelijk dat er een vrees bestond voor zeer grote scholen.¹¹⁴ Naast de tegenstanders begonnen nu ook de voorstanders hun fiducia te verliezen in de middenschoolplannen.¹¹⁵ In 1977 verscheen er een tweede nota waaruit Van Kemenade de argumenten van socialistische aard had weggelaten. Verder verschilde de inhoud van de nota niet met die van de eerste Contourennota.¹¹⁶

Na de val van het kabinet-Den Uyl kwam er een regering bestaande uit christendemocraten en rechts-liberalen. De sociaaldemocraten kwamen in de oppositie terecht en konden hun onderwijsbeleid niet voortzetten. Het was het begin van het einde van het middenschoolproject.¹¹⁷

Argumenten tegen de middenschool

De drie grootste kritiekpunten op de middenschool worden hieronder nog even toegelicht.

Tegenargument 1: Onderwijsvrijheid in het geding

De overheid zou meer zeggenschap krijgen over de inhoud van de leerstof. Het gevolg was dat protestantse en katholieke besturen en organisaties de onderwijsvrijheid in gevaar zagen komen.¹¹⁸ Na de publicatie van de Contourennota groeide de angst voor deze ontwikkeling. De gedachte dat de samenleving door het onderwijs bijgestuurd kon worden, riep steeds meer kritiek op. Vooral in het bijzonder onderwijs wekte het mogelijke overheidsingrijpen weerstand op.¹¹⁹ In de Eerste Kamer werd door de VVD-ster Van Someren in 1976 zelfs een motie ingediend om de grondwettelijke onderwijsvrijheid te waarborgen, die later werd verworpen.¹²⁰

Tegenargument 2: Socialistische indoctrinatie

Het doel van opvoeding tot vrijheid, zelfstandigheid en mondigheid viel bij de liberalen niet goed. Zij waren bang dat leerlingen het slachtoffer zouden worden van socialistische indoctrinatie. Was het wel de taak van de overheid om haar burgers tot mondige individuen op te voeden? Of dat deze mondigheid door de wet werd voorgeschreven?

De liberalen vreesden dat leerlingen onder het voorwendsel van een opvoeding tot vrijheid, zelfstandigheid en mondigheid ten prooi zouden vallen aan socialistische indoctrinatie.¹²¹

De angst voor socialistische indoctrinatie startte al in 1973, toen Van Kemenade in de Tweede Kamer zijn eerste onderwijsbegroting verdedigde. De oppositie reageerde

¹¹⁴ Karstanje, *Beleidsevaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing*, 104.

¹¹⁵ Mellink, *Worden zoals wij*, 181.

¹¹⁶ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 280.

¹¹⁷ Greveling, Amsing, Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea', 280-281.

¹¹⁸ Mellink, *Worden zoals wij*, 166.

¹¹⁹ Mellink, *Worden zoals wij*, 180.

¹²⁰ Karstanje, *Beleidsevaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing*, 104.

¹²¹ Mellink, *Worden zoals wij*, 166.

toen zeer fel en niet lang daarna waarschuwde VVD-politica Neelie Smit-Kroes in een interview met de Telegraaf voor het 'socialistische spuitje dat de schooljeugd bedreigt.'¹²² Door de ideologische kleur die de middenschoolplannen nu droegen, nam de aanvankelijke steun voor de onderwijsvernieuwing snel af. De taak van het onderwijs om maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, werd steeds meer in twijfel getrokken. Volgens Smit-Kroes was het 'onjuist dat de maatschappelijke visie op school zou worden bepaald. Gelijkwaardigheid van alle mensen moet wel de vrijheid van [eigen] maatschappelijke keuze inhouden'.¹²³ Tegenstanders probeerden overheidsinmenging op school zoveel mogelijk terug te dringen, opdat het kind geen slachtoffer werd van socialistische indoctrinatie.¹²⁴

Tegenargument 3: Nivellering

Ook een verondersteld nivelleringstreven ontpopte zich als stevig kritiekpunt. Toen Van Kemenade in 1974 op een zomercongres van de JOVD, de jongerenorganisatie van de VVD, sprak, kreeg hij flink de wind van voren. Hem werd verweten dat hij de volledige gelijkheid van mensen nastreefde, waardoor de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid in het geding kwamen. De toon was toen definitief gezet. De middenschool werd voortaan in rechtse kringen gezien als een nivellerende overheidsschool die alle leerlingen, ongeacht hun talenten, het socialisme op wilde dringen.¹²⁵

¹²² Mellink, *Worden zoals wij*, 173.

¹²³ Mellink, *Worden zoals wij*, 175.

¹²⁴ Mellink, *Worden zoals wij*, 175-176.

¹²⁵ Mellink, *Worden zoals wij*, 177.

Hoofdstuk 3: Een analyse van vier Nederlandse dagbladen

In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd hoe de Volkskrant, De Telegraaf, het Nederlands Dagblad en Trouw stelling genomen hebben in het debat rondom de middenschool en hebben geprobeerd het debat te beïnvloeden ten gunste van voor- of tegenstanders. Dit wordt gedaan door te onderzoeken welke story lines zij gecreëerd hebben. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de artikelen die van de desbetreffende dagbladen verschenen zijn in de periode 18 juni 1975 tot 1 augustus 1976. Bij de keuze voor de artikelen zijn artikelen geselecteerd die inhoudelijk impliciet of expliciet stelling ingenomen hebben ten opzichte van de middenschool. De analyse zal beginnen met een uiteenzetting van de meningen die verkondigd worden in de opinieartikelen. Hierbij wordt meer aandacht besteed aan de redactionele commentaren, omdat de mening van de redactie meer zegt over de stellingname van een dagblad dan bijvoorbeeld een ingezonden brief. Het tweede deel van de analyse zal aandacht besteden aan de artikelen die op een neutrale toon geschreven zijn, zoals nieuwsberichten. Hoewel in deze artikelen niet de mening van de schrijver verkondigd wordt, zegt de onderwerpskeuze van de artikelen toch wat over de wijze waarop de redactie de lezers wil informeren over het middenschooldebat. Dit zal gedaan worden door te analyseren welke voor- en tegenargumenten dominant blijken te zijn in de artikelen. Tot slot, zal uit de analyse blijken welke story lines de dagbladen hebben geproduceerd.

De Volkskrant

In de Volkskrant verschenen in de periode 18 juni 1975 tot 1 augustus 1976 veertig artikelen die de standpunten en vormgeving van de middenschool inhoudelijk aan de kaart stelden. Hieronder bevonden zich acht artikelen waarin een duidelijke mening gepropageerd werd. In de overige artikelen werd verslag gedaan van de gebeurtenissen waarin de middenschool inhoudelijk bediscussieerd werd.

De hoofdredactie van de Volkskrant krijgt in de ‘Ten geleide’ de kans om haar opinie over een bepaald onderwerp prijs te geven. In het geval van de middenschool gebeurt dit twee keer. De eerste keer is op 19 juni 1975, een dag na het verschijnen van de Contourennota. De redactie geeft aan positief tegenover de aanstaande veranderingen in het onderwijsbestel te staan. Wel geven ze aan het van belang te vinden dat het onderwijsveld meedenkt over de uitgangspunten van de plannen.¹²⁶ Op 16 april 1976 werd in de tweede ‘Ten geleide’ krachtig stelling genomen tegen de VVD en de confessionelen en de kritiek die zij uitten op de veronderstelde bedreiging van de vrijheid van onderwijs. ‘Alsof de Schoolstrijd bedoeld was om het onderwijs voor eeuwig in dezelfde vorm vastgevroren te laten zitten. Met hun oneigenlijk gebruik van het begrip ‘vrijheid van onderwijs’ zijn deze christendemocraten effectief bezig dit begrip verdacht en op den duur wellicht onhanteerbaar te maken.’ Volgens de commentator is de felle toon van vooral CHU-, maar ook KVP-parlementariërs weinig in overeenstemming met hun

¹²⁶ ‘Fascinerend’, *De Volkskrant*, 19 juni 1975, 3.

afkeer van polarisatie en voorliefde voor het harmoniemodel. Van Someren-Downer werd beschuldigd van ‘ruziezoekerij’ en de VVD werd ervan beticht elk middel aan te grijpen voor een anti-linkse rel, zelfs als dit met behulp van de christendemocraten moest.¹²⁷ De positieve houding van de hoofdredactie ten opzichte van de middenschool komt niet in elk opinieartikel naar voren. Op 17 februari verschijnt er namelijk een kritisch stuk over de socialisten (waaronder Jos van Kemenade), waarin zij ervan beticht worden dat zij menen de hele maatschappij te kunnen overzien en veranderen. Ze zouden hierbij de micro-wereldjes uit het oog verliezen. En worden dus ervan beschuldigd te weinig overleg te plegen met het onderwijsveld.¹²⁸ Tweemaal werd er aangaande de middenschool een ingezonden brief van een lezer gepubliceerd. De eerste ingezonden brief was van een voorstander van de middenschool. Hij schreef dat hij in de invoering van de middenschool ook voordelen zag voor de rijke kinderen. Zij worden niet meer als vanzelfsprekend naar hogere niveaus gestuurd, ook al past dat niet bij hun capaciteiten.¹²⁹ De tweede ingezonden brief is afkomstig van een leraar Duits, tegenstander van de middenschool. Zijn kritiek was dat de middenschool ten koste zou gaan aan de kwaliteit van het onderwijs. Bovendien zouden leerlingen prima in staat zijn zelf te bepalen wat hun (politieke) standpunt in de maatschappij is.¹³⁰ In drie interviews kregen personen ook de kans hun mening over de middenschool ten gehore te brengen. In het eerste interview wordt de rector van het Peellandcollege, Theo Hoogbergen, tevens kandidaat-voorzitter van de Algemene Vereniging van Schoolleiders, ondervraagd. Hij heeft geen fundamentele kritiekpunten op de middenschool, maar heeft wel een andere visie op de wijze waarop het onderwijs inhoudelijk vormgegeven zou moeten worden, bijvoorbeeld het vakkenpakket.¹³¹ In het tweede interview wordt wethouder Wallage geïnterviewd. Hij is een fervent voorstander van de middenschool, maar pleit er eveneens voor dat er veel waarde gehecht wordt aan de mening van alle betrokkenen, dus ook die van de leraar en de moeder.¹³² In het derde interview wordt een docent aan de Vrije Scholengemeenschap De Geert Groote aan het woord gelaten. Hij is positief over het daar plaatsvindende middenschoolexperiment.¹³³

Van de artikelen die op neutrale wijze verslag doen van de gebeurtenissen, promoten er zeven artikelen de middenschool, worden er in dertien artikelen tegenargumenten tegen de middenschool opgeworpen en zijn er twaalf neutraal te noemen, omdat er niet overmatig veel aandacht besteed wordt aan voor- of tegenargumenten.

Het tegenargument wat het vaakst genoemd werd in de artikelen is dat de vrijheid van onderwijs in gevaar gebracht wordt door de invoering van het nieuwe systeem.

¹²⁷ ‘Ruziezoekers’, *De Volkskrant*, 16 april 1976, 3.

¹²⁸ ‘Macro en micro’, *De Volkskrant*, 17 februari 1976, 6.

¹²⁹ ‘Middenschool’, *De Volkskrant*, 8 november 1975, 17.

¹³⁰ ‘School en politiek’, *De Volkskrant*, 13 december 1975, 21.

¹³¹ ‘Rector Hoogbergen over contourenplan. School richten op maatschappij’, *De Volkskrant*, 27 september 1975, 19.

¹³² ‘Onderwijswethouder Jacques Wallage (Groningen): ‘School moet vernieuwingen zelf waarmaken’, *De Volkskrant*, 6 december 1975, 29.

¹³³ ‘Vrije school haalt alle drempels weg’, *De Volkskrant*, 27 april 1976, 23.

Hierdoor komt het bestaansrecht van het bijzonder onderwijs in het geding. Dit argument werd maar liefst acht keer genoemd. Deze aantijging werd voornamelijk genoemd in verband met politici, namelijk Smit-Kroes (VVD), Van Someren (VVD), Van Leijenhorst (CHU) en Theijssen (KVP).¹³⁴ Dit kan verklaard worden uit het feit dat het argument in het politieke debat genoemd werd en er daar dus verslag van gedaan werd in de krant. Buiten de politieke verslaggeving is dit kritiekpunt eenmaal aangehaald, namelijk in een verslag van een vergadering van de Katholieke Leergangen, waarin bestuurslid M. Zeijen het aanhaalde.¹³⁵ Bovengenoemde organisaties uitten niet alleen kritiek op 'aantasting van de vrijheid van onderwijs', maar hadden ook moeite met het daarmee samenhangende centralisme van de overheid. Dit argument werd in totaal viermaal genoemd, ook door de partijen DS'70, PPR en PSP.¹³⁶ Kritiek luidde ook dat er meer overleg plaats moet vinden met het onderwijsveld. Dit werd onder meer genoemd door middenschooltegenstanders M. Zeijen¹³⁷ en het Nederlands Genootschap van Leraren (NGL)¹³⁸, maar ook door voorstander van de middenschool Wallage (wethouder in Groningen)¹³⁹. Bovendien was met name het NGL niet blij met de kritiek die er vanuit de overheid ontstaat op het huidige onderwijsbestel. De leraren kregen het idee dat het werk wat zij leverden ondergewaardeerd bleef.¹⁴⁰ Gevaar voor nivellering, een argument tegen de middenschool dat veel genoemd werd tijdens debatten in de Tweede Kamer, wordt slechts twee keer genoemd in de artikelen. Het was de VVD die dit argument noemde.¹⁴¹ Bestuurscolleges van universiteiten spraken ook hun angst uit voor nivellering. Zij zagen dit probleem echter niet in de middenschool ontstaan, maar waren juist bang dat het geld dat de middenschool mogelijk zou moeten maken, bezuinigt zou gaan worden op studiefinanciering voor kinderen van arbeiders, middenstanders en boeren, met als gevolg dat zij het hoger onderwijs niet meer zouden kunnen betalen, en uitgenivelleerd zullen worden op de universiteiten.¹⁴² Aan de financiële haalbaarheid van de middenschool werden in de Volkskrant sowieso wat vraagtekens gezet. Vijfmaal werden er twijfels aan de bezuinigingen gesteld, omdat de kwaliteit van het onderwijs erdoor achteruit zou gaan. Met name de NGL-voorzitter Roefs zette fors in tegen de bezuinigingen. Het aantal leerlingen zou oplopen per leraar, terwijl de leraar door de heterogene klassen juist een zwaardere taakbelasting zou krijgen, omdat er intern

¹³⁴ 'Confessionelen en VVD contra Van Kemenade. Tweede ronde gaat in van strijd over vrijheid van onderwijs', *De Volkskrant*, 29 november 1975, 9.

¹³⁵ 'Diesrede Leergangen Tilburg. „Nota overschat rol onderwijs”, *De Volkskrant*, 18 oktober 1975, 6.

¹³⁶ 'Kamer bezorgd om vrijheid onderwijs', *De Volkskrant*, 11 november 1975, 3.

¹³⁷ 'Diesrede Leergangen Tilburg. „Nota overschat rol onderwijs”, *De Volkskrant*, 18 oktober 1975, 6.

¹³⁸ '„Kwaliteit onderwijs aangetast” Leraren dreigen met staking', *De Volkskrant*, 1 december 1975, 2.

¹³⁹ 'Onderwijswethouder Jacques Wallage (Groningen): 'School moet vernieuwingen zelf waarmaken', *De Volkskrant*, 6 december 1975, 29.

¹⁴⁰ 'Stelling Van Kemenade: Minister moet keus onderwijsplan maken', *De Volkskrant*, 13 mei 1976, 9.

¹⁴¹ 'VVD-werkgroep in nota: „Beperking onderwijs na leerplicht nodig”, *De Volkskrant*, 11 juni 1976, 6.

¹⁴² 'Centralisme aangevochten in contourenplan. Universiteiten vrezden Den Haag', *De Volkskrant*, 2 september 1975, 9.

gedifferentieerd zal moeten worden.¹⁴³ Daarnaast was er ook sprake van een functieverhuizing van de leraar als vakdocent naar de leraar als pedagoog. Hier waren met name de eerstegraadsdocenten niet blij mee.¹⁴⁴ Werkgeversorganisaties maakten zich eveneens zorgen om de arbeidsmarkt omdat de middenschool veel omscholing van leraren zou gaan vergen.¹⁴⁵ Het laatste grote argument wat in de politiek veel genoemd werd maar in de Volkskrant enigszins onderbelicht bleef is de kritiek op de maatschappijvisie van Van Kemenade. Het wordt niet gezien als de taak van de overheid en het onderwijs om zich bezig te houden met het geluk van haar burgers, zegt Zeijen. Viermaal werd hierbij het argument genoemd dat het niet alleen de taak van het onderwijs is om kinderen op te voeden, maar ook de rol van de ouders.¹⁴⁶ Voor- en tegenstanders vonden het gezien de genoemde tegenargumenten dan ook over het algemeen veel te hard gaan met de ontwikkelingen. Ideeën werden, onder andere volgens Zeijen, veel te snel omgezet in structuurvoorstellen.¹⁴⁷ Er wordt dan ook, door bijvoorbeeld het NGL, geadviseerd de middenschool niet te benaderen vanuit een 'monorail', maar juist ook te kijken naar alternatieven.¹⁴⁸

Geconcludeerd kan worden dat in het overgrote deel van de artikelen aandacht besteed werd aan recente ontwikkelingen binnen het middenschooldebat, waarbij opvalt dat er ruimte was voor beide partijen. Binnen de artikelen kregen de argumenten van de tegenstanders vaak meer ruimte dan die van de voorstanders, wat misschien verklaard kan worden uit het feit dat de argumenten vóór de middenschool reeds bekend waren. Uit de commentaren van de redactie van de Volkskrant, een dagblad voor links Nederland, kan geconcludeerd worden dat de Volkskrant een positieve houding aanneemt ten opzichte van de uitgangspunten van de middenschool. Uit de neutrale verslaggeving blijkt echter dat de krant geen oogkleppen op heeft voor andere visies, en niet selectief is in het weergeven van de politieke debatten over de middenschool. De story line die hieruit voortkomt, kan gezien worden als een verhaal waarin aangestuurd wordt op een onderwijsvernieuwing, waarbij de socialistische visie 'gelijke kansen op ontplooiing voor iedereen' niet uit het oog verloren werd. Echter, namen zij in hun berichtgeving ook de partijen mee, zoals de leraren, die mogelijk benadeeld zouden worden door de middenschool. De lezers werden hierdoor in staat gesteld zelf een mening te vormen over de wijze waarop, de door de Volkskrant algemeen geaccepteerde doelstellingen, tot uiting gebracht konden worden.

¹⁴³ 'Voorzitter Roefs (NGL) in verzet tegen bezuinigingen. Leraren dreigen met harde acties', *De Volkskrant*, 6 april 1976, 9.

¹⁴⁴ 'Voorzitter Roefs (NGL) in verzet tegen bezuinigingen. Leraren dreigen met harde acties', *De Volkskrant*, 6 april 1976, 9.

¹⁴⁵ 'Veel gerinkel in de porseleinwinkel van het onderwijs', *De Volkskrant*, 19 juni 1976, 33.

¹⁴⁶ 'Diesrede Leergangen Tilburg. „Nota overschat rol onderwijs”', *De Volkskrant*, 18 oktober 1975, 6.

¹⁴⁷ 'Diesrede Leergangen Tilburg. „Nota overschat rol onderwijs”', *De Volkskrant*, 18 oktober 1975, 6.

¹⁴⁸ '„Kwaliteit onderwijs aangetast” Leraren dreigen met staking', *De Volkskrant*, 1 december 1975, 2.

De Telegraaf

Van De Telegraaf verschenen er in de periode 18 juni 1975 – 1 augustus 1976 in totaal maar tien artikelen over de middenschool, aanzienlijker minder dan in de andere kranten. Het viel het Nederlands Dagblad ook op dat De Telegraaf weinig aandacht besteedde aan de Contourennota. De krant verklaarde het uit het feit dat het onderwerp de belangstelling van de lezers niet trok.¹⁴⁹ De artikelen, die er verschenen, waren kort en bestonden voornamelijk uit subjectieve berichtgeving aangaande discussies over de middenschool. Een artikel betrof een ingezonden brief waarin de middenschool beschuldigd werd van nivellering.¹⁵⁰

De Telegraaf werd vaak verweten aan stemmingmakerij te doen. Afgaande op de titels van de artikelen wordt al snel duidelijk welk politiek discours De Telegraaf probeerde uit te zetten. Op 14 april 1976 bijvoorbeeld verscheen er een artikel met de kop: 'Van Kemenade onder vuur in de Senaat'. De christendemocratische partijen en de VVD zouden volgens de krant de vloer aanvegen met het onderwijsbeleid van Van Kemenade, waarvan het gevolg zou zijn dat kinderen van rijke ouders onderwijs moesten gaan volgen in het buitenland. De sfeer van een vurige strijd werd nog meer gecreëerd toen het artikel verslag deed van het feit dat Van Someren-Downer (VVD) sprak van een nieuwe schoolstrijd, die nog veel heftiger zou zijn dan de vorige. Van Kemenade werd vaker beschuldigd van politieke indoctrinatie.¹⁵¹ Een dag later verscheen een artikel met eenzelfde soort titel: 'v. Kemenade wacht een verpletterende nederlaag in de senaat'. Hierin werd de motie die Van Someren-Downer indiende weer aangehaald. De wetgever mocht niet zomaar overgaan tot het instellen van een verplicht schooltype voor het voortgezet onderwijs.¹⁵² De titel suggereerde echter dat de Van Kemenade een onafwendbare nederlaag tegemoet zou gaan, terwijl de motie uiteindelijk ingetrokken werd.¹⁵³ De berichtgeving over de motie over 'de aantasting van de vrijheid van onderwijs' was afkomstig uit het politieke discours van de confessionelen en de VVD. De berichtgeving over het op de loer liggende gevaar dat de christelijke idealen in het onderwijs niet meer gewaarborgd zouden kunnen worden, kan geduid worden op een story line die De Telegraaf in wilde zetten om zoveel mogelijk lezers in het anti-middenschoolkamp te kunnen inlijven, onder de lezers van de krant bevonden zich immers ook aanhangers van de confessionele partijen.

Aan de standpunten van de middenschoolvoorstanders werd in De Telegraaf over het algemeen geen aandacht besteed. Wanneer de voorstanders aan bod kwamen was dat altijd om aan te tonen dat ook zij hun twijfels hadden. Op 27 april 1976 werd bijvoorbeeld bericht gedaan over het afhaken van een vijftal scholen, omdat ze concludeerden dat de interne differentiatie niet haalbaar was, aangezien de klassen te groot waren.¹⁵⁴ Een veelgenoemd argument van de VVD tegen de middenschool was de angst voor nivellering.

¹⁴⁹ 'Onderwijscontouren', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 20 juni 1975, 1.

¹⁵⁰ 'Middenschool', *De Telegraaf*, 12 mei 1976, 5.

¹⁵¹ 'Van Kemenade onder vuur in de Senaat', *De Telegraaf*, 14 april 1976, 1.

¹⁵² 'v. Kemenade wacht een verpletterende nederlaag in Senaat', *De Telegraaf*, 15 april 1976, 13.

¹⁵³ 'Eerste Kamer verwerpt VVD-motie tegen onderwijsbeleid', *De Telegraaf*, 28 april 1976, 11.

¹⁵⁴ 'Middenschool zal hoeksteen van onderwijs na jaar 2000 worden', *De Telegraaf*, 27 april 1976, 11.

Het intelligente jongetje zou niet genoeg uitgedaagd worden in een heterogene klas, terwijl de zwakke leerling moeite had om mee te komen. Dit argument werd ook tweemaal in de artikelen benoemd.¹⁵⁵

De invalshoek waarmee De Telegraaf de middenschool benaderde, is er een die gemakkelijk geduid kan worden. De meeste aandacht kregen de standpunten van de liberalen omtrent de middenschool, gevolgd door die van de confessionelen, die in het verlengde lagen van die van de liberalen. De toon die in de artikelen gezet werd, was sterk in lijn met de denkbeelden van de VVD en duidelijk bedoeld om de middenschool af te branden. De kritiek op de middenschool was met name gericht op socialistische indoctrinatie en de vrijheid van onderwijs die daarmee in het geding kwam. De story line die dus werd ingezet was er een afkomstig uit het politieke discours van met name de VVD, maar om deze story line meer kracht bij te zetten, koos De Telegraaf er waarschijnlijk, net als de VVD voor, om ook de standpunten voor behoud van godsdienstige idealen te propageren. Geconcludeerd kan worden dat het doel van de story line die De Telegraaf produceerde was om zoveel mogelijk mensen aan te spreken en in het anti-middenschoolkamp te scharen. Dit werd vooral gedaan door te hameren op het gevaar van linkse indoctrinatie, aantasting van de onderwijsvrijheid en de kans op nivellering.

Nederlands Dagblad

Tussen 18 juni 1975 en 1 augustus 1976 werden er in het Nederlands Dagblad 75 artikelen gepubliceerd over de middenschool. De artikelen bestuderend, wordt snel duidelijk dat de krant afkomstig is uit de gereformeerde hoek. De artikelen propageren altijd confessionele standpunten en uit de artikelen over de middenschool blijkt dat de krant de meeste waarde hecht aan verslaggeving over gebeurtenissen waarbij religie een rol speelt. Een duidelijke scheiding tussen artikelen waarin een mening wordt verkondigd en artikelen die neutraal van aard zijn, is lastig te maken, omdat er in vrijwel elk artikel gerefereerd wordt aan christelijke idealen.

Het Nederlands Dagblad wond er geen doekjes om dat de krant niet tot het pro-middenschoolkamp behoorde. Op 20 juni 1975 verscheen er een artikel waarin Van Kemenade 'een olifant in een porseleinwinkel' werd genoemd en zijn ideeën verwerpelijk. Als argument werd aangevoerd dat de middenschoolplannen veel te snel na de Mammoetwet kwamen. De krant pleitte voor rust in de onderwijswereld, want een volgende mislukte innovatie kon niemand gebruiken. Een ander kritiekpunt was de 'rode draad' die door de middenschool liep, waarmee bedoeld werd op het socialisme. Het gelijkheidsideaal van de middenschool was funest. 'De mensen zijn niet gelijk, maar heel verschillend in de begaafdheden en vaardigheden. De samenleving heeft evenmin behoefte aan allemaal gelijke mensen, maar kan juist pas bloeien door de grote verscheidenheid onder al degenen die daarin plaats hebben.' In het artikel werden bovendien vraagtekens geplaatst bij de financiële haalbaarheid van de middenschool. Door de interne differentiatie, die plaats moest vinden vanwege het verschil in niveau van

¹⁵⁵ 'Middenschool', *De Telegraaf*, 12 mei 1976, 5.

de leerlingen, waren eigenlijk kleine klassen vereist. Uit de financiële paragraaf van de contourennota zou echter blijken dat het aantal leerlingen per leerkracht moest stijgen om de middenschool financieel haalbaar te maken.¹⁵⁶

De kritiek op de 'rode draad' van Van Kemenade nam steeds heftiger vormen aan. In een artikel gepubliceerd op 9 september 1975 werd een vergelijking gemaakt tussen Van Kemenade en Lenin, omdat zij beiden het onderwijs zouden gebruiken om een socialistische c.q. communistische maatschappij te creëren.¹⁵⁷ Het Nederlands Dagblad uitte ook kritiek op de doelstelling om kinderen de kans op maximale ontplooiing te bieden. 'Het doel van het onderwijs is niet: de ontplooiing van het kind; maar: de ontplooiing van het kind, opdat hij straks als volwassene zijn taak in dienst des Heeren kan uitoefenen.'¹⁵⁸

Naast de kritiek op het socialisme uitte het Nederland Dagblad ook kritiek op de didactische vormgeving van de middenschool. De heterogene klassen riepen een angst voor nivellering op. De middenschool wilde zowel het beroepsoriënterend als het algemeen vormend onderwijs aanbieden, waarbij het een wellicht ten koste zou gaan van het ander. De vraag was of het hele schoolsysteem op de schop moest omdat een (gering) aantal leerlingen niet op het juiste niveau ingedeeld werden. Gepleit werd daarom voor een 'smalle' middenschool (een integratie van het lager beroepsonderwijs en mavo).¹⁵⁹

De angst van verlies van de vrijheid van onderwijs is veruit het meest genoemde kritiekpunt op de middenschool. Een artikel waarin verslag gedaan werd van de jaarvergadering van het gereformeerd lyceum in Groningen noemde de Contourennota onaanvaardbaar. 'De contourennota gaat uit van het socialistische ideaal van de maatschappij van macht voor iedereen in gelijke mate en van gelijke kansen voor iedereen. Een dergelijke onderwijspolitiek brengt het bijzondere onderwijs in groot gevaar, omdat de school ook werkelijk dit ideaal moet helpen te verwezenlijken. Het gaat niet om onderwijskundige veranderingen maar om politieke doelstellingen over de hele linie'. Volgens de krant kwam hierdoor de vrijheid van gereformeerd onderwijs ernstig in gevaar.¹⁶⁰ In een ander artikel werd het volgende gesteld: 'De wederkerige invloed van onderwijs en maatschappij kan ieder vaststellen. Of die invloeden "ten goede" geacht worden te zijn, hangt geheel af van de normen, die gehanteerd worden.' Het moet dus ingevuld worden met christelijke normen en waarden.¹⁶¹ Ook het streven naar gelijkheid had kritiek te verduren. Dat Van Kemenade de ondergeschikte positie van de vrouw probeerde te bestrijden, was niet in lijn met de denkbeelden van het geloof. 'In de verhouding tot onze HEERE Jezus Christus maakt het onderscheid in man- of vrouw-zijn

¹⁵⁶ 'Onderwijscontouren', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 20 juni 1975, 1.

¹⁵⁷ 'Dr. Verburgh heeft weinig waardering voor Contourennota', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 9 juni 1975, 2.

¹⁵⁸ 'De Contourennota over de middenschool', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 16 april 1976, 2.

¹⁵⁹ 'De Contourennota over de middenschool', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 29 maart 1976, 2.

¹⁶⁰ 'Contourennota niet aanvaardbaar', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 13 november 1975, 2.

¹⁶¹ 'De Contourennota over de middenschool', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 12 april 1976, 2.

niets uit, want allen zijn één in Christus Jezus, maar daarmee worden de onderscheiden ambten van man en vrouw niet ontkend. Integendeel; de Schrift vermaant ons juist, dat onderscheid te blijven erkennen.’¹⁶²

Het Nederlands Dagblad deed in zijn artikelen uitgebreid verslag van de vele argumenten tegen de middenschool. De toon van de artikelen ten opzichte van de onderwijsvernieuwingen was overwegend negatief. Het tegenargument ‘vrijheid van godsdienst’ kreeg de meeste aandacht. Bij de andere argumenten werd er alles aan gedaan om ze een religieuze twist mee te geven. Logischerwijs besteedde het Nederlands Dagblad daarbij vooral aandacht aan de mening van gereformeerde groeperingen. De story line die het Nederlands Dagblad hiermee wilde produceren is geformeerd vanuit standpunten die met name de confessionele partijen aandienden. De ‘aantasting van de vrijheid van onderwijs’ was hierbij het belangrijkste argument van de confessionelen tegen de middenschool, omdat hun godsdienstige idealen daarmee in het geding konden komen. Hierbij kwam het feit dat de VVD en de confessionelen dezelfde kritiek hadden op de centralistische instelling van de overheid goed van pas. In dit geval is de story line dus afkomstig uit de politieke discourses van zowel de VVD als de confessionele partijen. Door de nadruk te leggen op de aantasting van de christelijke idealen hoopte het Nederlands Dagblad waarschijnlijk een nieuw anti-middenschoolgezind discours op te zetten, waarbij met name de nadruk sterk gelegd werd op het belang van de verwerking van christelijke grondbeginselen in het onderwijs.

Trouw

In de periode tussen 18 juni 1975 en 1 augustus 1976 verschenen er 47 artikelen in *Trouw* waarbij inhoudelijk ingegaan werd op de voor- en nadelen van de middenschool. Van deze artikelen zijn veertien artikelen opinieberichten. Binnen de geschreven opinieartikelen kan een hiërarchie aangewezen worden. De commentaren van de hoofdredactie zijn het belangrijkste, daarna de opinie van de onderwijsredactie, waarbij met name de mening van Piet Hagen vaak naar voren komt. De laatstgenoemde schreef veelvuldig over de ontwikkelingen in de onderwijswereld. De interviews en ingezonden brieven/artikelen vinden hun plek in een lagere rang binnen de hiërarchie, omdat ze niet geschreven zijn door de redactie van *Trouw*.

Uit het commentaar van de hoofdredactie blijkt dat de hoofdredactie niet uitgesproken voor of tegen de middenschool is. De uitgangspunten werden onderschreven, maar het succes zou ondervonden moeten worden door middel van experimenten.¹⁶³ Tegenargumenten vonden met name hun basis in de wijze waarop de doelen tot uitdrukking gebracht zouden worden. De redactie stelde vragen bij de financieringsmogelijkheden.¹⁶⁴ Bovendien vonden zij dat Van Kemenade te voortvarend is in zijn vernieuwingsdrift. Hij zou zich moeten verzoenen met het feit dat de vergroting van gelijke kansen niet compleet bewerkstelligd zou kunnen worden in twee

¹⁶² ‘De Contourennota over de middenschool’, *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 12 april 1976, 2.

¹⁶³ ‘Commentaar’, *Trouw*, 19 juni 1975, 5.

¹⁶⁴ ‘Commentaar’, *Trouw*, 19 juni 1975, 5.

ambstperioden.¹⁶⁵ De hoofdredactie nam daarentegen wel een sterke stelling in tegen 'linkse indoctrinatie' als kritiekpunt op de middenschoolplannen. Hierover zeiden zij: 'Wij geloven niet dat de minister dergelijke snode plannen heeft'.¹⁶⁶ De sterkste aanval op de confessionelen is terug te vinden in de krant van 16 april 1976. Net was bekend geworden dat mevrouw Van Someren-Downer, Eerste Kamer-lid voor de VVD, een motie had ingediend gericht tegen de middenschool. Zij stelde dat de middenschool in strijd was met de vrijheid van onderwijs. De redactie beukte hier met een 'stormram' op in. Dat de VVD met de motie kwam verbaasde hen niet. Wel vond de redactie het 'onbegrijpelijk [...] dat de woordvoerders van KVP en CHU deze motie mede hebben ondertekend. Men kan ronduit tegen de middenschool zijn. Maar gebruik dan niet het argument dat de vrijheid van onderwijs in gevaar is.' De redactie besloot haar stuk door te stellen dat de middenschool al jarenlang, in diverse kabinetten met verschillende politieke kleuren, een beleidsonderwerp was geweest. 'Waar haalt mevrouw Van Someren dan de euvele moed vandaan een zo lang voorbereid en breed gesteund experiment nu te dwarsbomen met een dergelijke motie?'¹⁶⁷ Ook het commentaar van Piet Hagen kan als redelijk genuanceerd beschouwd worden. Op 9 augustus 1975 hield Hagen een pleidooi om de Contourennota niet louter te zien als een utopisch geschrift. Er werd namelijk niet alleen een heerlijk perspectief voor het jaar 2000 geschetst, maar ook aandacht besteed aan de moeizame weg daarnaartoe. Het verwijt dat de plannen van Van Kemenade 'nieuwlichterij' zouden zijn werd door Hagen ontkracht door een beroep te doen op het verleden: 'de grond voor de nieuwe basisschool voor vier- tot twaalf-jarigen was al bouwrijp gemaakt door de KVP-er staatssecretaris Schelfhout. De middenschool is al in het vooruitzicht gesteld door de anti-revolutionaire staatssecretaris Grosheide uit het liberaal-confessionele kabinet-De Jong.'¹⁶⁸ De legitimering van de middenschoolplannen van de socialist Van Kemenade moest dus gezocht worden in het confessionele verleden van de ideeën. Op 11 augustus verscheen er nog een artikel van Hagen. Hierin reageerde hij op wat volgens hem de 'grootste' kritiek is op minister Van Kemenade, namelijk dat hij onderwijsvernieuwingen in een te hoog tempo wil doorvoeren. De politieke kleur van de regering was alleen maar bepalend voor het tempo van de vernieuwingen, nuanceerde Hagen, niet voor de richting. Tegenstanders van de grootscheepse hervormingen waren volgens hem 'pessimisten', een opvallende woordkeuze omdat deze voor hetzelfde geld 'realisten' hadden kunnen zijn. Ook de kritiek van de confessionelen op de vrijheid van onderwijs werd door Hagen weersproken, met de vaststelling dat 'de vrijheid van onderwijs meer afhankelijk is van wat de mensen er in het onderwijs zelf van maken dan van bepaalde structuren'.¹⁶⁹

In latere artikelen matigde Hagen zijn progressieve toon. Net als in de politiek leek deze middenschoolvoorstander nu ook steeds meer door twijfels bevangen te worden.¹⁷⁰

¹⁶⁵ 'Commentaar', *Trouw*, 12 december 1975, 5.

¹⁶⁶ 'Commentaar', *Trouw*, 12 december 1975, 5.

¹⁶⁷ 'Middenschool', *Trouw*, 16 april 1976, 5.

¹⁶⁸ 'Van Kemenade plaveit de weg naar jaar 2000', *Trouw*, 9 augustus 1975, 9.

¹⁶⁹ 'Nederlandse reacties op internationaal refrein', *Trouw*, 11 augustus 1975.

¹⁷⁰ Mellink, 181.

Op 4 mei 1976 schreef hij: 'zijn al die mooie idealen te verwezenlijken?'. Hij zag nog steeds positieve kanten aan de plannen, maar vroeg zich ook af 'of de minister in zijn systeembouw niet te veel nadruk legt op het sociale aspect'. Hij pleitte nog steeds voor gelijke kansen voor iedereen, maar riep ook op om onderwijshervorming als middel niet te overschatten.¹⁷¹

Wat betreft de 33 artikelen die op meer neutrale wijze geschreven zijn, hebben 10 artikelen een inhoud die geduid kan worden als voor de middenschool, een elf zijn neutraal en twaalf tegen. In een achtergrondartikel van Trouw verschenen op 4 mei 1976 werden de belangrijkste kritiekpunten op de middenschool uiteengezet. Deze kritiekpunten zijn ook al in eerder verschenen artikelen aangedragen. Hier volgt nu een korte uiteenzetting van. Het eerste kritiekpunt wordt voornamelijk aangedragen door de VVD, PPR en CHU): het onderwijs zou niet als middel gebruikt moeten worden voor maatschappelijke veranderingen. Dit argument wordt in totaal twee keer genoemd. Hier bovenop komt dat ook tweemaal genoemd werd dat de rol van het onderwijs overschat werd, omdat ook de opvoeding door ouders veel invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen zou hebben. Tegenargumenten die daarmee samenhangen zijn de kritiek op het centralisme van de overheid en de vrijheid van onderwijs die daarmee in het geding zouden komen. Dit werd in totaal wel negen keer genoemd in de artikelen. De middenschool zou te zeer uitgaan van een socialistische invalshoek, waardoor linkse indoctrinatie ook een kritiekpunt is. Dit werd namelijk vier keer genoemd. Ook op de vormgeving van de middenschool was kritiek. Tweemaal werd genoemd dat de middenschool te groot van omvang is voor kinderen. Daarnaast wordt er kritiek geuit op de heterogene samenstelling van de klassen. Dit zou leiden tot nivellering en niveauverlies. Dit argument werd zes keer aangedragen. Ook de haalbaarheid van de ontwikkelingen werd zes keer in twijfel getrokken. Dit hangt met name samen met de beschikbare financiën en de wijze waarop de docent in staat zou zijn om intern te differentiëren, terwijl het aantal leerlingen per docent niet verkleind zou worden.

Tegen deze argumenten worden echter ook weer argumenten voor de middenschool genoemd. Zo zei de Nederlandse Federatie Onderwijsvakorganisaties het grotendeels eens te zijn met het gevoerde beleid.¹⁷² Ook werden de standpunten van Van Kemenade gehoord. Zo verscheen er op 13 januari 1976 een artikel waarin hij zei dat de invoering van de middenschool veel beter geschiedt dan die van de Mammoetwet, omdat er nu ruimte is voor experimenten.¹⁷³ Christelijke organisaties werden niet louter gepresenteerd als organisaties die kritiek uiten op de denkbeelden van Van Kemenade. Het PCO (Protestants Christelijke Onderwijsvakorganisatie) zou gezegd hebben dat het onzin is om de middenschool als een socialistisch stokje te bestempelen.¹⁷⁴ Over het PCO-blad wordt bijvoorbeeld geschreven dat de organisatie zich kan vinden in de denkbeelden van Van Kemenade.¹⁷⁵ Ook op de Christelijke Scholengemeenschap Zandvliet sprak de

¹⁷¹ 'Ideaal gelijke kansen mag doorslag niet geven bij onderwijs', *Trouw*, 4 mei 1976, 9.

¹⁷² 'PvdA wil praten over weektaak leraren', *Trouw*, 5 december 1975, 9.

¹⁷³ 'Van Kemenade: Middenschool beter voorbereid dan middenschool', *Trouw*, 13 januari 1976, 12.

¹⁷⁴ 'Organisatie tégen Van Kemenade's middenschool-plan', *Trouw*, 21 mei 1976, 9.

¹⁷⁵ 'Christelijk onderwijs staat niet helemaal tegenover Van Kemenade', *Trouw*, 21 januari 1976, 11.

rector dat 'de nadelen van de middenschool in een verkeerd licht gezet' worden. Hij riep op meer afstand te nemen van christelijke tradities en te streven naar nieuwe idealen.¹⁷⁶ Het 'waarmaken van idealen' wordt ook door een viertal leraren, die in Afrika lesgegeven hebben, gepropageerd. De christenen worden opgeroepen om, juist als er een nieuw onderwijsbestel komt, zoveel mogelijk hun best te doen hun eigen idealen daarin waar te maken.¹⁷⁷

Geconcludeerd kan worden dat Trouw niet een duidelijke story line produceert. De commentaren van de redactie wijzen uit dat het dagblad in eerste instantie geen sterke stelling innam tegen de middenschool. Argumenten van voor- en tegenstanders kregen ruimte in de krant. Naarmate de tijd voorbij streek en de discussie steeds scherpere vormen aannam, begon Trouw ook steeds meer haar twijfels te uiten over de wijze waarop de middenschoolidealen vorm kregen. De inhoud van de doelstellingen zijn echter nooit ter discussie gebracht door de krant. Vandaar dat gesteld kan worden dat de story line die geproduceerd werd door Trouw voornamelijk een ingetogen reflectie was van het politieke debat, waarbij er aandacht besteed werd aan beide partijen.

¹⁷⁶ 'Zandvliet niet bang voor veranderingen', *Trouw*, 24 januari 1976.

¹⁷⁷ 'Ideaal gelijke kansen mag doorslag niet geven bij onderwijs', *Trouw*, 4 mei 1976, 9.

Conclusie

In hoofdstuk 1 werd een overzicht gegeven van de historische context waarin de middenschooldiscussie plaatsvond. De jaren zestig zijn de geschiedenisboeken ingegaan als een tijd die werd gekenmerkt door een groot generatieconflict. Daarnaast begonnen in de jaren zestig de eerste tekenen van de ontzuiling zichtbaar te worden. De jaren zeventig kunnen worden gekenschetst als een periode waarin veranderingen in het karakter van Nederland in een stroomversnelling kwamen.

Ook in het onderwijs was er sprake van grote veranderingsprocessen. Vanaf de vroege jaren zestig begonnen onderwijskundigen zich druk te maken over de achterstand van kinderen uit arbeidersmilieus. In de jaren zeventig was dit uitgegroeid tot een hoofddoel van het onderwijs, namelijk gelijke kansen op ontplooiing voor iedereen. Dit kreeg vorm door middel van het ideaal van de middenschool. Met de komst van kabinet-Den Uyl in 1973 kreeg de middenschool een ideologische lading, namelijk die van het socialisme. In de Contourennota presenteerde de minister van onderwijs, Jos van Kemenade, zijn ideeën omtrent de middenschool. Dit bracht een breed maatschappelijk en politiek debat op gang. Er kan in deze tijd gesproken worden van een ontwikkeling in het politieke discours. De socialistische invalshoek werd steeds meer duidelijk.

In het eerste deel van hoofdstuk 2 werd een breder kader geschept omtrent de journalistieke cultuur van waaruit de in de analyse onderzochte artikelen afkomstig zijn. Hierbij werd gekeken naar de politieke kleur en het stemgedrag van de lezers van de vier dagbladen. Het tweede deel van hoofdstuk 2 besteedde aandacht aan de standpunten binnen het politieke debat ten opzichte van de middenschool. In 1969 vond de eerste politieke discussie over de middenschool plaats. Wat betreft de doelstellingen waren de politieke partijen het roerend met elkaar eens, in welke vorm deze doelstellingen echter gegoten moesten worden was nog niet duidelijk. In 1972 werd er een resonansbijeenkomst georganiseerd. Hieruit bleek dat de aanwezigen uit het veld niet per se op inspraak zaten te wachten, maar meer op daadkracht van het ministerie. Er was wel al een lichte tweesplitsing merkbaar binnen het debat. De 'vernieuwers' en de 'voorzichtigen' konden namelijk van elkaar onderscheiden worden. In 1972 namen de tegenstellingen in het politieke debat steeds sterkere vormen aan, maar er werd vastgesteld dat de liberalen, sociaaldemocraten en christendemocraten het nog steeds eens waren over de invloed van het onderwijs op de samenleving en de mening deelden dat de politiek zowel school als samenleving moest bijsturen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het politieke discours voor de komst van Kabinet-Den Uyl over het algemeen eensgezind was ten aanzien van de doelstellingen van de middenschool. Het debat had nog geen sterke vormen aangenomen en de discussie die plaatsvond had betrekking op de vorm waarin de idealen gegoten zouden worden.

Als startpunt voor het primaire bronnenonderzoek binnen deze scriptie is voor het verschijnen van de Contourennota op 18 juni 1975 gekozen. Toen Jos van Kemenade zijn intrede deed als minister van onderwijs tijdens kabinet-Den Uyl, barstte er al snel een enorme discussie los. De sociaaldemocraten waren voorstanders en de liberale en confessionele partijen waren over het algemeen tegenstanders van de

middenschool. De politieke discourses begonnen in deze tijd vorm te krijgen. De confessionele partijen zagen in de aantasting van de onderwijsvrijheid het grootste argument tegen de middenschool, omdat hierdoor de christelijke idealen in het onderwijs in de knel kwamen. De VVD nam dit argument over, en voegde daaraan toe dat het onderwijs in heterogene klassen zou leiden tot nivellering van niveau en beschuldigde Jos van Kemenade van socialistische indoctrinatie. In deze tijd begon het politieke debat dus, in tegen stelling tot bijvoorbeeld tijdens de resonansbijeenkomst in 1972, meer kritiek te uiten op de inhoud van de uitgangspunten van de middenschoolplannen dan op de uitvoering van daarvan.

In hoofdstuk 3 werd het discours in de vier dagbladen, Volkskrant, De Telegraaf, Nederlands Dagblad en Trouw geanalyseerd. De media worden hierin gezien als een spil tussen de discourses die vormgaven aan het politieke debat, en de opinievorming in de maatschappij. De gekozen methode, de discoursanalyse, onderzoekt niet alleen de wijze waarop de kranten spreken over de mogelijke implementatie van de middenschool, maar biedt ook inzichten over de vormende rol van discours. Hierbij wordt gekeken naar de story lines, die geproduceerd zijn door de kranten. Een story line heeft een organiserende rol omdat het een bepaalde combinatie van discursieve elementen onder de aandacht brengt. Dit komt overeen met de rol van media, die voor het lezerspubliek waarneembare evenementen creëren door het uitlichten van bepaalde gebeurtenissen uit de dagelijkse realiteit.

In deze kranten werd er gekeken naar de mate waarin de kranten stelling namen, en zo ja, welke stelling, of bepaalde onderwerpen/argumenten en politieke partijen over- of onderbelicht werden en welke argumenten er opgevoerd werden tegen de middenschool. Met deze analyse kan antwoord gegeven worden op de hoofdvraag: Op welke manier hebben viertal Nederlandse dagbladen stelling genomen in het debat rond de middenschool en geprobeerd het debat te beïnvloeden ten gunste van voor- of tegenstanders tijdens de periode 18 juni 1975 tot 1 augustus 1976? De discoursanalyse wordt gedaan over de periode 18 juni 1975 tot en met 1 augustus 1976, omdat dit de strekking van de periode was, waarin het onderwijsveld kon reageren op de Contourennota.

De story line die de redactie van de Volkskrant wilde produceren kan gezien worden als middenschoolgezind. Uit de commentaren bleek dat de krant weinig geduld had met de tegenargumenten die geboden werden door de VVD en de confessionele partijen. In de verslaggeving over debatten omtrent de middenschool wordt er aandacht besteed aan voor- en tegenstanders, maar er kan geconcludeerd worden dat de argumenten van tegenstanders iets meer belicht werden. De inhoud van de artikelen waren net als in het politieke debat vaak gericht op kritiek aangaande de uitgangspunten van de middenschoolideeën. Echter was er ook aandacht voor de wijze waarop de ideeën tot uitvoering gebracht moesten worden. Hierbij werden met name vraagtekens gesteld bij de financiering en de uitvoering van niveaudifferentiatie in heterogene klassen. Er werd daarom ook gepleit voor experimenten die de haalbaarheid zouden moeten testen.

De Telegraaf had daarentegen een duidelijk politiek discours. De krant besteedde vooral aandacht aan het afkraken van de idealen van de middenschool. Alleen al aan de

koppen van de artikelen is af te leiden dat de krant negatief tegenover de middenschool stond. Inhoudelijk werd er veel aandacht besteed aan de argumenten van de VVD. 'Het gevaar van linkse indoctrinatie' was de belangrijkste story line. Logischerwijs volgt hieruit dat de lezers voornamelijk VVD stemmen. Dit wordt in stand gehouden door het discours. Aandacht voor de praktische uitvoering was er nauwelijks. Er kan daardoor geconcludeerd worden dat de story line van De Telegraaf er voornamelijk op gericht was zoveel mogelijk lezers aan de kant van het anti-middenschoolkamp te scharen.

Ook het Nederlands Dagblad probeerde overduidelijk een anti-middenschoolsentiment te creëren. Dit werd met name gedaan door de story line, waarin gepropageerd werd dat de middenschool een gevaar voor het christelijke onderwijs zou vormen. De vormgeving van de middenschool kwam hierdoor eigenlijk helemaal niet meer ter sprake. De krant had met de story line met name als doel ervoor te zorgen dat de lezers zich tegen de middenschool keerden.

Tot slot wordt de story line van Trouw geanalyseerd. Deze is minder eenduidig vast te stellen. In eerste instantie startten de commentaren van de redactie met een neutrale instelling. Uit de artikelen blijkt dat Trouw aandacht heeft voor zowel de principiële bezwaren tegen de middenschool, als voor de praktische bezwaren. Uit een redactioneel commentaar blijkt echter wel dat de krant moeite heeft met de principiële bezwaren tegen de middenschool. Liever wachtte zij de experimenten af, om vanuit daar te kunnen concluderen of de idealen van de middenschool praktisch haalbaar zijn. De story line is hierdoor in mindere mate een representatie van het politieke debat, omdat ook hier aandacht was voor beide vormen van bezwaar.

Er kan dus geconcludeerd worden dat met name De Telegraaf en het Nederlands Dagblad sterk stelling ingenomen hebben tegen de middenschool en hiervoor met name argumenten van principiële aard tegen de uitgangspunten van de middenschool hebben ingediend. De Volkskrant was middenschoolgezind, had aandacht voor de principiële bezwaren van de tegenstanders en bracht hier soms een reactie tegenin, maar besteedde ook aandacht aan de praktische uitvoerbaarheid van de middenschool. De Trouw drukte in mindere mate uit middenschoolgezind te zijn, maar besteedde ook in haar berichtgeving aandacht aan de principiële bezwaren van tegenstanders, hoewel de krant uitsprak hier moeite mee te hebben. Trouw wilde graag de experimenten afwachten en daarop baseren in hoeverre de uitgangspunten van de middenschool haalbaar zouden zijn.

In dit onderzoek is dus bekeken op welke manier viertal Nederlandse dagbladen stelling ingenomen hebben in het debat rondom de middenschool en geprobeerd hebben het debat te beïnvloeden ten gunste van voor- of tegenstanders tijdens de periode 18 juni 1975 en 1 augustus 1976. In verder onderzoek zou bestudeerd kunnen worden wat de houding van de kranten in de periode voorafgaand aan het kabinet-Den Uyl was. Dit zou ook vormgegeven kunnen worden in een vergelijkend onderzoek naar de berichtgeving door de media in de periode voor de komst van kabinet-Den Uyl en de periode tijdens kabinet-Den Uyl.

Secundaire literatuur

Bardoel, Jo, Chris Vos, Frank van Vree, Huub Wijfjes (red.), *Journalistieke cultuur in Nederland* (Amsterdam 2002).

Van Cuilenberg, Jan, Peter Neijens, Otto Scholten, *Media in overvloed* (Amsterdam 1999).

Van Eijk, Inez, *De middenschool* (Utrecht 1975).

Greveling, Linda, Hilda Amsing, Jeroen Dekker, 'Rise and fall of the comprehensive idea in the Netherlands. Political and educational debates on the Middle School Project (1969-1993), *European Educational Research Journal* 14 (2015) 269-292.

Van Herzele, Ann, 'A forest for each city and town: story lines in the policy debates for urban forests in Flanders', *Urban Studies* 43 (2006) 3, 673-696.

Karstanje, P.N., *Beleidsevaluatie bij controversiële onderwijsvernieuwing* (Amsterdam 1988).

Knippenberg, Hans, Willem van der Ham, *Een bron van aanhoudende zorg: 75 jaar ministerie van onderwijs (kunsten) en wetenschappen, 1918-1993* (Assen 1993).

Mars, Jan, *Middenschool. De basis gevormd* (Amsterdam 1993).

Mellink, Bram, *Worden zoals wij. Onderwijs en de opkomst van de geïndividualiseerde samenleving sinds 1945* (Amsterdam 2014).

Righart, Hans, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).

Tromp, Henk, *Het Nederlands Genootschap van Leraren en de strijd om de middenschool* (Leiden 1981).

Primair bronmateriaal

Publicatie van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, *Middenschool in resonans* ('s-Gravenhage 1972).

Winters, Bettine, 'Hulpeloze brugpieper krijgt volop de tijd op het tienercollege' (versie 19 februari 2019), <https://www.gelderlander.nl/overbetuwe/hulpeloze-brugpieper-krijgt-volop-de-tijd-op-het-tienercollege~a2f8349b>, geraadpleegd op 17 juni 2019.

Volkskrant

'Fascinerend', *De Volkskrant*, 19 juni 1975, 3.

'Ruziezoekers', *De Volkskrant*, 16 april 1976, 3.

'School en politiek', *De Volkskrant*, 13 december 1975, 21.

'Middenschool', *De Volkskrant*, 8 november 1975, 17.

'Onderwijswethouder Jacques Wallage (Groningen): 'School moet vernieuwingen zelf waarmaken', *De Volkskrant*, 6 december 1975, 29.

'„Kwaliteit onderwijs aangetast" Leraren dreigen met staking', *De Volkskrant*, 1 december 1975, 2.

'Confessionelen en VVD contra Van Kemenade. Tweede ronde gaat in van strijd over vrijheid van onderwijs', *De Volkskrant*, 29 november 1975, 9.

'Kamer bezorgd om vrijheid onderwijs', *De Volkskrant*, 11 november 1975, 3.

'Diesrede Leergangen Tilburg. „Nota overschat rol onderwijs"', *De Volkskrant*, 18 oktober 1975, 6.

'Rector Hoogbergen over contourenplan. School richten op maatschappij', *De Volkskrant*, 27 september 1975, 19.

'Centralisme aangevochten in contourenplan. Universiteiten vrezen Den Haag', *De Volkskrant*, 2 september 1975, 9.

'Voorzitter Roefs (NGL) in verzet tegen bezuinigingen. Leraren dreigen met harde acties', *De Volkskrant*, 6 april 1976, 9.

'Vrije school haalt alle drempels weg', *De Volkskrant*, 27 april 1976, 23.

'Macro en micro', *De Volkskrant*, 17 februari 1976, 6.

'Stelling Van Kemenade: Minister moet keus onderwijsplan maken', *De Volkskrant*, 13 mei 1976, 9.

'VVD-werkgroep in nota: „Beperking onderwijs na leerplicht nodig”, *De Volkskrant*, 11 juni 1976, 6.

'Veel gerinkel in de porseleinwinkel van het onderwijs', *De Volkskrant*, 19 juni 1976, 33.

De Telegraaf

'Onderwijscontouren', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 20 juni 1975, 1.

'Middenschool', *De Telegraaf*, 12 mei 1976, 5.

'Van Kemenade onder vuur in de Senaat', *De Telegraaf*, 14 april 1976, 1.

'v. Kemenade wacht een verpletterende nederlaag in Senaat', *De Telegraaf*, 15 april 1976, 13.

Eerste Kamer verwierpt VVD-motie tegen onderwijsbeleid', *De Telegraaf*, 28 april 1976, 11.

'Middenschool zal hoeksteen van onderwijs na jaar 2000 worden', *De Telegraaf*, 27 april 1976, 11.

Nederlands Dagblad

'Onderwijscontouren', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 20 juni 1975, 1.

'Dr. Verburgh heeft weinig waardering voor Contourennota', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 9 juni 1975, 2.

'Contourennota niet aanvaardbaar', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 13 november 1975, 2.

'De Contourennota over de middenschool', *Nederlands Dagblad: Gereformeerd Gezinsblad*, 16 april 1976, 2.

Nederlands Dagblad, 'Geschiedenis Nederlands Dagblad' (versie 2019), <https://www.nd.nl/over-ons/geschiedenis-nederlands-dagblad.512904.lynkx>, geraadpleegd op 15 juni 2019.

Trouw

'Commentaar', *Trouw*, 19 juni 1975, 5.

'PvdA wil praten over weektaak leraren', *Trouw*, 5 december 1975, 9.

'Commentaar', *Trouw*, 12 december 1975, 5.

'Van Kemenade plaveit de weg naar jaar 2000', *Trouw*, 9 augustus 1975, 9.

'Nederlandse reacties op internationaal refrein', *Trouw*, 11 augustus 1975.

'Van Kemenade: Middenschool beter voorbereid dan middenschool', *Trouw*, 13 januari 1976, 12.

'Christelijk onderwijs staat niet helemáál tegenover Van Kemenade', *Trouw*, 21 januari 1976, 11.

'Zandvliet niet bang voor veranderingen', *Trouw*, 24 januari 1976.

'Middenschool', *Trouw*, 16 april 1976, 5.

'Ideaal gelijke kansen mag doorslag niet geven bij onderwijs', *Trouw*, 4 mei 1976, 9.

'Organisatie tégen Van Kemenade's middenschool-plan', *Trouw*, 21 mei 1976, 9.

Prenger, Mirjam, '75 jaar Trouw: de krant van de verzuiling omarmde de verzuiling' (versie 2018), <https://www.trouw.nl/home/75-jaar-trouw-de-krant-van-de-verzuiling-omarmde-de-verzuiling~a3f47e5b/>, geraadpleegd op 17 juni 2019.